

Breu recorregut històric per Can Fàbregas-Sedunion. Mollet del Vallès, 1900-2001

M. Àngels Suárez i González*

Resum

L'any 2003, el CEM va dedicar les Jornades de Tardor a les empreses emblemàtiques de la industrialització de Mollet del Vallès. Llavors vaig escriure un article sobre la indústria sedera de Can Fàbregas-Sedunion, que es va publicar al volum 19 de *Notes*, l'any 2004. Quan l'any 2014 el CEM es planteja dedicar les Jornades a les indústries tèxtils de la nostra ciutat, es va veure clar que s'havia de tornar a parlar de Can Fàbregas-Sedunion.

Reprenem la història d'aquesta important empresa sedera que durant un segle va deixar sentir el soroll dels seus telers a Mollet i fem un breu recorregut per la seva trajectòria històrica, tot comentant aspectes que a l'anterior article no vam destacar.

Paraules clau: Batlló, Can Fàbregas, Sederes, Fabiola, fàbrica, Faguar, Jorge Fàbregas, Molas, Mollet del Vallès, Sedunion, Sinya, telers, tèxtil

Els inicis. Gaietà Fàbregas Rafart (1882-1910)

Les primeres dades que es coneixen de la família Fàbregas com a fabricants de seda són de 1739. Aleshores només tenien un petit taller artesà a Barcelo-

na. De 1882 a 1910 l'empresa va estar en mans de Gaietà Fàbregas i és ell qui decideix obrir una fàbrica sedera a Mollet. Gaietà va pensar en el trasllat per fer més competitiva l'empresa.

“Para estar mejor preparado para una lucha comercial ante la realidad del desastre colonial español, que tanto preocupó a los industriales catalanes, que vieron cerrados valiosos mercados de exportación”¹

La fàbrica es va instal·lar en un lloc on hi havia una mina d'aigua. En un principi es va obrir un pou i, més tard, tres o quatre més, per subministrar aigua, sobretot per al ram de l'aigua².

El 1899, l'alcalde de Mollet, Isidre Llargués, concedeix permís per construir la fàbrica de 679 m² que s'edifica entre el torrent Caganell i la carretera de Sant Fost. En un principi semblava que, per la seva construcció, es faria servir la pedra d'en Lledó, però es devia canviar de parer perquè l'edifici es va construir amb maons, les façanes es van arrebossar i la portalada principal es va bastir amb pedra artificial –un aglomerat de gra groller– amb motllures i ornamentacions.

“La setmana passada es començà a tragar pedra de la pedrera

* Historiadora. msuarez@xtec.cat

¹ ACVO100-16-T2-14

² Segons Joan Pijem, Director d'Administració i Finances de Can Fàbregas i Sedunion SA

d'en Lladó, del terme de Sant Fost de Campsentelles, per la fàbrica de sedes que s'ha d'edificar en la part nord-est del passeig d'anar a l'estació del ferrocarril TBT"³.

Un any més tard, el 1900, s'inaugura la fàbrica en un impressionant edifici, una magnífica construcció amb una xemeneia de 40 m. d'alçada i 1,20 d'amplada. La premsa la descriu amb aquestes paraules:

"En el passeig de la Estació que tan depressa se va poblant s'hi ha construït la fàbrica de sedàs de Gayetà Fàbregas, edifici de construcció admirable, riquíssim en conjunt y en detalls, fins ab luxu de vegadas, disposat tot ab una previsió y ab un refinament pera la mes bona explotació del treball en profit dels amos y no se si dels treballadors, que creu que es una cosa digna de ser vista. Son deu ó onze cents duros setmanals els que surten dels establiments anomenats, sense contarne d'altres de menys importància. Mil ó mil doscents duros repartits cada setmana en un poble de 2.063 habitants!⁴".

100

Figura 1. C/Berenguer III sense urbanitzar, amb l'edifici de Can Fàbregas a la dreta

El nom del fundador, Gaietà Fàbregas Rafart, es va inscriure en un lloc destacat de la façana i avui és pràcticament l'únic que resta en peu de la fàbrica. Gaietà Fàbregas (1849-1930) era un home emprenedor, entusiasta i amb ganes d'innovar. El 1903 i el 1905 marxà en una expedició com a representant del Col·legi d'Art Major de la Seda, a les repúbliques d'Argentina i Uruguai per cercar nous mercats d'exportació per a la seda espanyola. El resultat d'aquests viatges es va valorar positivament, en considerar que van reactivar la indústria tèxtil sedera espanyola. Per explicar amb detall aquestes expedicions, Gaietà va publicar dos llibres, dels quals reproduïm uns fragments⁵.

Felicitome, agradeciendo en el alma el honor que se me ha hecho, de haber sido designado por el Colegio del Arte Mayor de la Seda, para formar parte de la comisión ó embajada comercial como algunos le llaman, que en nombre de España y que por iniciativa de la empresa de la revista comercial *Mercurio*, ha atravesado los mares, para estudiar en tierras que un día fueron españolas, la forma y manera de convertirias en mercados de nuestra producción, tan necesitada de ellos, dada la estrechez del peninsular, y la pérdida del Antillano y Filipino, más influidos cada día por la producción norte-americana, y felicítome de ello por egoísmo personal, ya que cualquiera de mis compañeros habría cumplido la misión honrosa con que se me ha distinguido, sino con más entusiasmo, con más provecho para todos. El viaje, que se realiza con toda comodidad, aún que podría y debería hacerse con más rapidez, es rico en emociones de toda especie; y más lo fué para nosotros, que á la cariñosa despedida que todos pudisteis presenciar en Barcelona

viaje que aconsejo a cuantos deseen esparcir el ánimo, cobrar salud, y sacar provechosas enseñanzas.

La fàbrica obre amb 35 telers mecànics per teixir seda i l'any següent el nombre de telers augmenta a 100. Era una fàbrica moderna, amb els primers telers mecànics que es van instal·lar a Espanya a la indústria sedera, a més d'un referent d'aquest tipus d'indústria i va ser un model mereixedor de visites de les escoles tèxtils.

"Els alumnes de la Escola d'Arts y Oficis de Barcelona, acompanyats de sos professors don Emili Riera y don Isidro Serra, feren diumenge una visi-

³ Escrit de Barres, mestre nacional. 14-3-1897. ACVO100-16-T2-14

⁴ *La Veu del Vallés*, Granollers 1-07-1900

⁵ Impresiones de mi segundo viaje á las repúblicas del plata

Figura 2. Grup de treballadors de Can Fàbregas als inicis del segle XX

ta à la magnífica fàbrica de sederías de don G. Fàbregas y Rafart.

Profitosas ensenyansas pogueren treure de dita visita, donchs ademés de ser sa construcció d'acort ab els procediments més moderns de las millors del estranger, com llum cenital, temperatura constant per medi de galerías subterrànias, etc, etc, està tota la maquinaria provehida d'un petit motoret elèctrich que permet son funcionament y quedant, per consegüent, suprimidas las transmissions per medi d'embarrats.

El senyor Fàbregas, í mes de la atenció den permetre la visita de la seva fàbrica, portà la galantería al extrem de fer enjegar la maquinaria solzament pera que'ls esmentats alumnes poguessin ferse ben bé càrrech de son funcionament.

Realment digne de ser visitat es aquest notable establiment industrial, que sens dubte n'hi ha ben pochs al extranjer que ofereixin mes atractius

pera els intel·ligents ó pels simplement curiosos.

Doném la nostra modesta però coral enhorabona als esmentats professors, perquè al triar per matèria d'estudi un establiment d'aquesta població, tant bé demostran que saben apartarse de la rutina que generalment domina en la ensenyansa⁶.

Gaietà Fàbregas Rafart va unir sota la mateixa empresa tres fàbriques sederes, dues a Gràcia i una a Mollet. L'any 1910 les va repartir entre els seus fills: Gaietà rep la fàbrica de Travessera de Gràcia; Manel, la fàbrica del carrer Rubí, a Gràcia i al Joan li correspon la de Mollet.

Quadre 1

Directors

Maspons

Catcher, director francès

Enric Ferrer Fernández

Josep Molas Rupelo: 1929-67

Carles Martí i Ribas: 1967-93

Vicenç Ventura i Forés: 1993-95

⁶ La Veu del Vallès, Granollers. 21-9-1902

Quadre 2

Gerents

Trinidad Sobirana Fàbregas

Lluís Prat Torrent: 1958-80

Tomàs Batlló Umbert: 1973-91

Mercedes Ribas Batlló: 1991-2001

La consolidació de la fàbrica.

Juan Fàbregas Jorba, 1910-1943

Amb Joan Fàbregas Jorba (1882-1954) l'empresa continua creixent: s'amplien especialment els processos del ram de l'aigua; s'adquireix maquinària més moderna, els telers Diederichs i s'amplien els torns de treball d'un a dos. En aquell moment es treballava amb diferents teixits; seda, xap, cotó, estam i centener. L'any 1918 el nombre de treballadors s'apropa als 300. A més, l'empresa encara obre una nova fàbrica a Viladecans, el 1920, amb 40 telers.

De la importància que va tenir l'empresa n'és testimoni la visita que el rei Alfons XIII fa (22-10-1927). La fàbrica

102

Figura 3. Visita del Rei Alfons XIII a Can Fàbregas

es vesteix de gala, s'organitza una exposició de mostres a l'interior i a les treballadores se'ls reparteix un davantal i unes falses mànigues de color blanc com a uniforme, per rebre el monarca. La família Fàbregas en ple assisteix a la rebuda del rei:

“Recibieron a SM en el vestíbulo de la fábrica, el propietario, don Juan Fàbregas Jorba; don Cayetano Fàbregas Rafart, fundador y padre del actual propietario; la esposa del primero, doña Natividad Cheminade de Fàbregas, y sus hijos don Jorge, don Luis, doña Montserrat y doña Rosario; los apoderados generales don Trinidad Subirana Fàbregas y don Enrique Ferrer Fernández y demás alto personal”.

La premsa de Granollers aporta detalls de la visita:

“Seguidament s'ha dirigit el Rei a la important Fàbrica de Sederes del senyor Fàbregas Jorba, essent rebut als acords de la marxa reial, per els senyor Fàbregas, el senyor Bernades i altres distingides personalitats.

Ha recorregut el rei les àmplies naus de la fàbrica, donant mostres de viu interès per aquesta important indústria nacional i demostrant ésser perfecte coneixedor de la sericultura que tanta relació té amb aquesta fabricació, s'ha enterat de la data d'existència que ... que iniciada amb un sol teler per l'avi de l'actual propietari, adquirí després gran impuls baix la direcció de don Cayetà Fàbregas Rafart.

S. M. ha fet grans elogis de la indústria sedera i ha felicitat als senyors Fàbregas (pare i fill), per l'importància assolida, congratulant-se de !a visita”⁸.

La premsa nacional també se'n va fer ressò:

“Desde la Tenería Moderna se trasladó el Rey a la fábrica de tejidos de seda

⁷ La Vanguardia, 23-10-1927

⁸ Diari de Granollers, 22-10-1927

natural y artificial, de don Juan Fábregas. El trayecto que recorrió Don Alfonso para ir a la fábrica del señor Fábregas, estaba lleno de público, que lo aclamó.

...

Hizo la presentación el comisario regio de la Seda, don Federico Bernades.

Después de recorrer, acompañado de dichos señores, las grandiosas naves de dicha fábrica, el Rey se detuvo ante la Exposición de muestras de la citada manufactura, haciéndose dar detalles sobre varios extremos de la fabricación.

A continuación se sirvió a Don Alfonso, autoridades y personalidades presentes un delicado lunch. La distinguida señora de Fábregas y sus bellas hijas Montserrat y Rosario entregaron al Rey tres hermosísimos ramos de flores, uno de rosas grandes, con una hermosa cinta, para S. M. la Reina, y dos de rosas pequeñas, con bordados de fino encaje, para las infantas.

Seguidamente el Rey se dirigió a las Casas Consistoriales”⁹.

El rei Alfons XIII va visitar primer la Teneria, després Can Fàbregas i al final va anar a l’Ajuntament de Mollet, on s’havien reunit tots els alcaldes dels pobles del districte de Granollers per donar-li la benvinguda.

En aquesta època, el 1929, entra a treballar a Can Fàbregas una de les persones més recordada per tots els treballadors, el Sr. Molas. Josep Molas va ser director tècnic tèxtil de Can Fàbregas fins el 1967. Per als amos, Molas va ser sempre un fidel col·laborador, com ho demostra la intensa correspondència que va mantenir amb Jordi Fàbregas i es va mantenir en el càrrec durant la república i la guerra¹⁰.

De l’època de la Segona República sabem que van fer d’encarregats i contramestres del primer torn Josep Arimany, Àngel Cuní, Batlle, Casademunt i

Figura 4. Contramestres davant dels telers, a Can Fàbregas, anys 30. Dempués, el segon començant per l’esquerra, Àngel Garriga, Josep Arimany, Àngel Cuní i Pere Artés. Ajupits, de dreta a esquerra: Joan Collell i Pau Martí

⁹ La Vanguardia, 23-10-1927

¹⁰ Vegeu PÉREZ (2015), Josep Molas, director de Can Fàbregas Notes, volum 30

Àngel Garriga i del segon torn, Torrent, Rutllan, Salat i Pau Martí. A més, també hi havia Jacint Maurell, Manuel Cluet i Joan Collell. La fàbrica ja tenia aleshores 250 telers.

Durant la guerra, en col·lectivitzar-se la fàbrica, es constitueix el Consell d'Empresa de la Indústria Tèxtil Col·lectivitzada Joan Fàbregas Jorba, que va variant d'integrants durant la guerra. El desembre del 36 estava format per Francesc Artés Sagalés, Vicenç Bachs Vilà, Ramon Busquets Casanovas, Isabel Corbella Ferrando, Àngel Cuní Pujadas, Francesc Escudé Molins, Jaume Escudé Muntada, Rafael Gelabert Coll, Enric Gonzalvo Falcón, Josep Madaula Coll i Joan Maymón Brunet. Aquest consell edita les Normes de l'Empresa, que es donen a conèixer a tots els treballadors. Es tracta d'una crida a la responsabilitat i a la disciplina. Al full es llegeix:

“Al tomar posesión de nuestros car-

gos, los compañeros que constituimos el Consejo de Empresa dictamos las primeras normas que todos nosotros debemos cumplir y hacer cumplir para que nunca nos falte esta disciplina necesaria ni el bienestar que con la mutua convivencia podemos conseguir, teniendo en cuenta que al proceder en esta forma no nos guía otro objetivo que el de procurar la mejor penetración en el cumplimiento de nuestros deberes ... tots són iguals, però cadascú té les seves obligacions ... nosotros no somos más que unos compañeros en los que vosotros habéis depositado la confianza para este cometido, el cual cumplimos en el momento en que todos los Consejeros estamos reunidos y que fuera del Consejo todos nosotros volvemos a nuestro lugar de trabajo, donde no hemos dejado de ser unos trabajadores con las mismas atribuciones y deberes que los demás”¹¹.

104

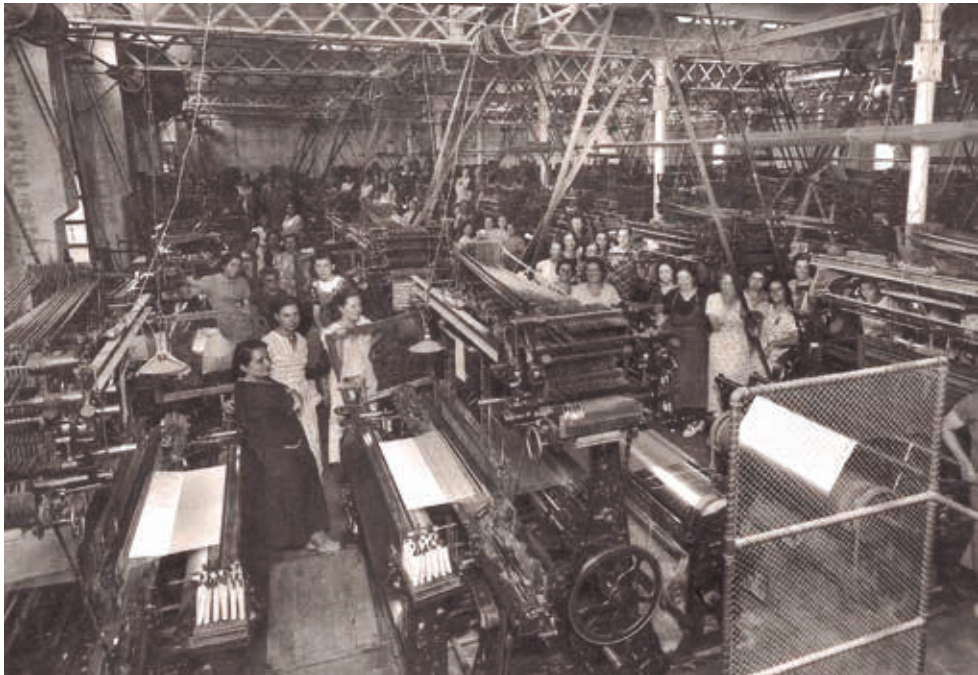

Figura 5. Interior de Can Fàbregas, anys 30. Aquesta fotografia es va utilitzar com a felicitació de Nadal

¹¹ Doc. Indústries. APP

Malgrat la guerra, la fàbrica continua funcionant amb dos tornos de treball. Només s'atura un any, de l'abril del 1938 a l'abril del 1939. En acabar la guerra, la fàbrica no havia sofert danys importants¹², i a més, al magatzem es guardava la producció que no havia sortit al mercat.

Quadre 3

Presidents de l'Empresa

Gaietà Fàbregas Rafart: 1900-1910
Joan Fàbregas Jorba: 1910-1954
Jordi Fàbregas Chaminade: 1955-1960
Inés Guardiola Amat: 1960-2001

Quadre 4

Denominació social

Gaietà Fàbregas Rafart, 1882-1910
Joan Fàbregas Jorba, 1910-1943
Joan Fàbregas Jorba e Hijos, 1944-1953
Joan Fàbregas Jorba e Hijo, 1953-1955
Jordi Fàbregas Chaminade, 1955-1957
Sederias Jorge Fàbregas SA, 1958-1972
Sedunion SA, 1973-2001

A la dècada dels quaranta, malgrat la crisi de la postguerra, l'empresa continua creixent. A nivell social, l'any 1941 es construeix sobre la fàbrica un pis de 386,25 m², que servia de menjador i vestidors dels treballadors.

Joan Fàbregas, pensant que els seus fills Jordi i Lluís serien els continuadors dels negocis, el 1944 canvia el nom de l'empresa pel de "Juan Fàbregas Jorba e Hijos" i els fa venir a treballar a Mollet. Al Jordi el posa a la producció del teixit i al Lluís al ram de l'aigua. Els germans, però, no es van entendre i finalment, quan el pare mor l'any 1954, l'empresa passa a Jordi Fàbregas Chaminade, que el 1958 la converteix en una SA amb el nom de *Sederias Jorge Fàbregas SA*. El mateix dia, també es crea *Faguar SA* (nom format per la unió del cognom Fàbregas i Guardiola, la seva dona) amb l'objectiu de gestionar el patrimoni de l'empresa (els terrenys i edificis), amb la idea de fer créixer la fàbrica, mentre que *Sederias Fàbregas* es dedicaria a la producció industrial.

Figura 6. Grup de persones dels despatxos de l'empresa Joan Fàbregas en una visita a la fàbrica, l'any 1949. Estan al pati i es veuen asseguts al banc, a l'esquerra Joan Fàbregas, quatre dones del despatx, Jordi Fàbregas fill i Trinidad Sobirana Fàbregas, gerent de l'empresa

¹² Al bombardeig del 25-1-1939 va caure una bomba al costat de l'entrada del refugi de la fàbrica que va danyar una part de la sala de telers.

Figura 7. Partit de futbol l'any 1950 entre l'equip dels despatxos, de color claret i l'equip de la fàbrica, de color més fosc. Entre els dos equips hi ha Josep Molas. De l'equip de casa destaquen, ajupits: 1r Joan Ventura, 2n Torres i 4t Moreno. Drets: 1r Isidre Puig, 2n Ramon Bertolín i 3r Javier Casals

El creixement.

Sederias Jorge Fàbregas SA (1958-1972)

Jordi Fàbregas Chaminade (1905-1960) va ser un industrial preocupat per l'empresa, va intervenir directament en la marxa de la fàbrica i va apostar per fer una forta inversió per fer-la competitiva: va dur a terme la modernització de les instal·lacions i va adquirir maquinària automàtica, va introduir el cronometratge per augmentar la rendibilitat i va portar a terme l'automatització de la fàbrica: l'any 1957 es van introduir els primers telers automàtics de la marca Mas Ill, de producció nacional¹³. També adquirí un ordidor modern Benninger i una encoladora Zell. Alhora, incorpora als vells telers el paraordits, un sistema de semiautomatització que atura la producció si es trenca el fil de la màquina i se substitueixen les velles barques de fusta per autoclaus¹⁴. El 1957 començà

la construcció d'una nova nau industrial de 1500 m² al solar situat darrere de la fàbrica, continuació dels carrers torrent Caganell, Àngel Guimerà i Riera, on s'instal·len 84 telers i 10 canillers.

Alhora, Jordi Fàbregas es va saber envoltar d'un equip de persones que el van ajudar a portar a terme les seves idees, antics treballadors de la fàbrica que coneixien el seu funcionament i gent nova amb coneixements innovadors. Va nomenar gerent Lluís Prat Torrent, que va desenvolupar una important tasca dins i fora de la fàbrica. Entre d'altres actuacions va promoure una sèrie d'associacions empresarials com el Centre de Càlcul, la Mútua d'Accidents, l'Economat i l'Agrupació d'Empresaris del Vallès.

Josep Molas va seguir com a director, ajudat per Carles Martí com a subdirector de producció. Com a encarregats va confiar en Joan Saborit, Ramon Berto-

¹³ Les lleis encara no permetien l'adquisició de maquinària estrangera

¹⁴ Màquines tancades on la roba es blanquejava o es tenyia a pressió

Figura 8. Inauguració de la sala nova, any 1958

Figura 9. Maria Colomer, nuadora, explicant el funcionament de la màquina de nuar

lín Porcar, Arcadi Viñas Quixalós, Àngel Cuní, Vicenç Ventura, Pere Berenguer, Isidre Puig Folch i Josep Arimany, encarregat dels telers. Manuel Cluet, conegut per ser músic en una orquestra molletana, era el comptable. Lluís Villanueva era el químic i com a cap de producció

hi havia Jacint Maurell Saló (alcalde de Mollet de 1952 a 1958).

D'entre les treballadores van destacar les Mestres Teixidores, encarregades de formar les teixidores: Sofia Aragay, Joaquina Blasco, Teresa Bonet, Tomasa Maldonado, Maria Miralles i Pepita Peñafiel.

Figura 10. Equip de treball de Can Fàbregas: Josep Molas, director; Vicenç Ventura, encarregat; Lluís Prat, gerent i Jacint Maurell, cap de producció, a la sala vella

Figura 11. Teixidores del torn de tarda: Rosa Galí, Montserrat Brunés, Matilde Castellón, Àngela Gómez, Mercè Domínguez i Maria Sáez. Fotografia feta amb motiu de la confecció de la roba de la reina Fabiola

108

La roba de la reina Fabiola

L'any 1960 va tenir lloc un esdeveniment social en el qual les Sederes Fàbregas van participar, la boda de Fabiola de Mora y Aragón¹⁵, una aristòcrata espanyola, amb el rei Balduí I de Bèlgica.

El gremi de seders espanyols, reunit amb motiu de la I Gran Gala de la Se-

deria Espanyola, celebrada a Barcelona per la festa de la Mercè, va decidir aprofitar l'esdeveniment per oferir a la futura reina dels belgues el teixit del vestit nupcial. La mateixa comissió de la gran Gala es va encarregar de recollir les mostres de totes les indústries sederes espanyoles i enviar-les al palau Zurbano. Un cop es va acceptar l'ofe-

¹⁵ Fabiola de Mora y Aragón (Madrid, 1928), reina dels belgues, filla de Gonzalo Mora y Fernández, quart marquès de Casa Riera i Conde de Mora y de doña Blanca de Aragón y Carrillo de Albornoz, Barroeta-Aldamar y Elío, Marquesa de Casa Torres. Es casà l'any 1960 amb el rei Balduí I de Bèlgica.

Figura 12. Teixidores de Can Fàbregas amb el paquet del 9 kg. i mig amb la roba de la reina Fabiola

riment, el Col·legi de l'Art Major de la Seda va demanar al famós modista Cristóbal Balenciaga, encarregat de confeccionar el vestit de Fabiola, que triés la roba entre totes les cases sederes. Balenciaga va escollir un ras sarga blanc marfil de les Sederies Jorge Fàbregas i va demanar 30 metres de roba d'un pes de nou quilos i mig. El pressupost del vestit s'havia acordat que es pagaria entre tots els seders d'Espanya.

Els diaris i la premsa del cor van publicar la notícia de la boda i, com

es lògic, es va parlar del vestit de la núvia i de les sederies Fàbregas de Mollet. Els periodistes van visitar la fàbrica, on es vivia un moment eufòric. Tothom se sentia orgullós pel reconeixement de la bona feina que s'hi duia a terme.

“Alegría en la puerta de la fábrica. Las operarias levantan en alto los nueve kilogramos y medio de seda que el modisto Balenciaga ha pedido para realizar el traje nupcial de Fabiola”¹⁶

“Esto ha sido Extraordinario... Estamos orgullosas de ser las encargadas de una labor tan delicada. ¡Mire usted qué tejido tan magnífico! Es de doble cuerpo en la misma montura —dice Maria Domínguez precisando técnicamente la condición de la tela”.

“Figúrese, que cuando Balenciaga vio la muestra, no quería creer que fuera español. Y es español hasta

el gusanito. Pero así son muchas veces de falsas las ideas que los españoles tenemos de nuestra propias cosas —dice don Luis Prat, gerente”¹⁷.

Les grans protagonistes de la notícia van ser les teixidores, malgrat que la premsa no es va acabar de posar d'acord en quines eren les que havien teixit la roba nupcial, però sí que van coincidir en el número del teler designat, el 94. Diuen que durant dotze dies, a setze hores de jornada, aquest teler es va dedicar exclusivament a la fabricació del teixit nupcial.

¹⁶ Revista *Gaceta ilustrada*. Novembre de 1960

¹⁷ Revista *Hola*, núm. 846, 12 a 19-11-1969

Figura 13. Fabiola de Mora y Aragón va enviar diverses fotografies a Can Fàbregas, tot agraïnt el regal i la feina ben feta

Figura 14. Sofia Aragay Durany, teixidora de la roba de la Fabiola

110

“Maria Domínguez y Maria Sáez son las dos obreras que manipulan el telar 94, cubriendo dos turnos de la jornada laboral. María Domínguez lleva quince años trabajando en Sederías Jorge Fábregas y María Sáez, trece. La primera hace el turno de la mañana y la segunda el de la tarde. En doce días han salido unos veinte metros de los sesenta que se destinan a la elegida del rey Balduino”¹⁸.

“Las tejedoras han sido Sofia Aragay Durany que tiene 49 años, es de Mollet y lleva 35 años de antigüedad en la casa y Maria Sáez Cabreros, de 31 años y que reside en de Sant. Fost”¹⁹.

“Dos operarias especializadas en manufacturas de seda, Maria Sáez y Maria Domínguez, las dos casadas y con hijos, realizaron el primoroso encargo en el telar número 94 de la fábrica de Mollet”²⁰

Semblava que l’empresa vivia el seu millor moment, però malauradament,

Figura 15. Maria Sáez Cabreros, teixidora del teler 94

¹⁸ Revista Hola, n° 846, 12a 19-11-1969

¹⁹ Sábado Gráfico 3-12-1960

²⁰ La Gaceta ilustrada. Novembre de 1960

Figura 16. Despatx de Can Fàbregas a Barcelona. Al centre, Inés Guardiola amb les seves quatre filles. El primer de l'esquerra és Lluís Prat fill i al seu costat, el seu pare, Lluís Prat. A la dreta d'Inés hi ha Joan Baucis, cap de vendes i el segueixen les noies del despatx de Barcelona.

111

només una setmana més tard de la boda dels reis belgues, Jordi Fàbregas mor com a conseqüència d'una greu malaltia i la seva vídua, Inés Guardiola Amat, el succeeix en la presidència dels negocis, que continua els projectes amb el mateix equip humà que havia confiat el seu marit: Lluís Prat, el gerent; Josep Molas, com a director; Carles Martí, com a subdirector²¹; Josep Maria Prat, subdirector de fabricació i Jacint Maurell, cap de productivitat; com a encarregats, els Vicenç Ventura (pare i fill), Isidre Puig, els germans Pere i Joan Saborit, Àngel

Cuní i Joaquim Cuní (pare i fill), Francesc Moré, Ramon Bertolín i Joan Col·lell; com a químics, Lluís Villanueva, Francesc Segura i Jaume Saladrigues; com a teòric, Antoni Gorgas²² i Joan Rocabayera com a administratiu i cap de personal.

Durant els anys seixanta el ritme de creixement de l'empresa va anar a més; es va començar a renovar els telers vells pels automàtics Mas Ill, Rütli i Saurer i es van organitzar tres torns de treball: matí, tarda i nit. El nombre de treballadors ja era de 550.

Inés Guardiola contreu matrimo-

²¹ Carlos Martí era enginyer tèxtil, va entrar a l'empresa amb Jordi Fàbregas i el 1967 substituï Josep Molas com a director tècnic fins a la seva jubilació a Sedunion.

²² Antoni Gorgas Vendrell, enginyer tèxtil, era un dissenyador i un innovador que va saber relacionar-se amb els fabricants de fils sintètics de tot el món. Era capaç de crear articles de molt bona qualitat amb fils nous anticipant-se al mercat, va portar la Qiana a Can Fàbregas. Va ser director tècnic de Sedunion fins el 1989.

ni amb Francesc Gòdia i Sales,²³ però l'empresa la manté al seu nom i la gèrència continua en mans de Lluís Prat.

Quadre 5

Els torns de treball

Des del 1900 fins el 1930 es va fer un sol torn de treball. El 1931 s'implementen dos torns que duren fins el 1957 en què se n'obre un tercer, amb la introducció dels telers automàtics. Els anys vuitanta la nova maquinària (MAV i Dornier) permet l'ampliació a un 4t i un 5è torns, voluntaris. Es treballava dissabtes i diumenges en dos torns de 12 hores cadascun. El 4t i el 5è torns també treballaven els dies festius i les vacances dels altres treballadors. En aquest cas feien 2 torns de 8 hores. En total eren 16 hores les treballades, en lloc de 24. El 4t torn era complet en nombre de treballadors i el 5è tenia només la meitat de la gent. L'any 1992 els primers torns que es van suprimir van ser el 4t i el 5è.

112

Quadre 6

L'uniforme dels treballadors

Abans del anys seixanta, les dones, per teixir, anaven amb un davantal blanc. L'ús era obligatori, però no el pagava l'empresa, les treballadores el portaven de casa seva. Els homes anaven amb granota.

Des de començaments dels anys seixanta les teixidores van amb bata verda, les nuadores amb bata negra

i els contramestres i operaris amb camisa i pantalons blaus. Al despatx els homes portaven americana grisa. Durant uns anys es van confeccionar els uniformes a la fàbrica, va ser quan es fa el canvi a la maquinària automàtica. Llavors sobrava molta mà d'obra i es va aprofitar per fer la confecció dels uniformes.

Sedunion. Splendor i declivi (1973-2001)

A començaments dels anys setanta se signa un contracte històric per a l'empresa: la fusió amb una altra firma emblemàtica del mateix ram, Sederies Batlló, una família de llarga trajectòria sedera que es remuntava al segle XIX. Posseïen una planta de producció a Sta. Perpètua de Mogoda i una altra al barri barcelonès de Gràcia. De la unió de Sederies Jorge Fàbregas SA i Batlló SA es crea Sedunion SA l'1 de gener de 1973.

Els Batlló van aportar com a innovació a Can Fàbregas la incorporació del procés d'estampació. Es van tancar les velles factories dels Batlló i es va fer el trasllat del personal i de la maquinària a Mollet. La secció d'estampació va restar en mans del personal de Batlló: es tractava d'una trentena de treballadors que portaven tres grans màquines d'estampar. Va venir personal molt qualificat com Joan Macau, a la secció de tissatge i, a la secció d'estampació, Francesc Altayó i el químic alemany Peter Suhr. Amb l'arribada dels Batlló l'empresa va tenir dos gerents; per una part, Lluís Prat i per una altra, Antoni Batlló.

²³ Gòdia i Sales, Francesc (Barcelona 1921-1990). Abogado, alférez provisional de infantería, caballero Mutilado, dos Medallas de sufrimiento por la patria, Cruz de Guerra, Cruz de Campaña, Gran Cruz del Mérito Civil, Encomienda con placa de Alfonso X el Sabio. Fue deportista porque consiguió marcas en el difícil deporte automovilístico, Fue el primer piloto que disputó un Gran Premio de Fórmula 1. Como financiero desarrolló su actividad hasta alcanzar la presidencia de Cros, y como ser humano que no olvida los sentimientos del espíritu y que cuenta con uno de los museos particulares más importantes de España don Francisco unía el trabajo con lo que, según sus propias palabras, fue lo más grato en su vida: "Correr es lo más bonito del mundo. Sin discusión. No hay nada que me haya gustado tanto como correr en automóvil ni nada que me haya producido más satisfacciones". (Revista *Casino de Madrid*. Número 59. 2010)

Figura 17. Vista aèria de la planta de Sedunion que ocupava una superfície edificada de 25.000 m²

A l'empara del III Pla de Reconversió Industrial, que donava grans facilitats fiscals, es projectà una nova fàbrica de 25.000 m². La inversió total va ser de 500 milions de pta. La nova planta es va situar en uns terrenys emmarcats per la riera Seca, la ronda d'Orient, carrer de la Riera i el torrent Caganell. S'hi va construir una gran nau per al tissatge, el tint, els acabats i l'estampació i un gran magatzem. Al mateix temps, es va construir un edifici de tres plantes destinat a oficines, vestidors, menjador i magatzem. Es va dur a terme la total automatització de la fabricació i la producció va passar a ser controlada informàticament. També es van adquirir el telers sense llançadora MAV i DORNIER, maquinària d'alta velocitat informatitzada i es van ampliar els torns fins a un 4t i un 5è.

Sedunion significava la continuïtat de Can Fàbregas i Can Batlló, dos cog-

noms històrics de la indústria sedera catalana. L'empresa va poder fer front a la crisi econòmica dels anys setanta i vuitanta, que va afectar el sector tèxtil a tota Europa. Va haver de competir amb els productes tèxtils fabricats en països de l'Extrem Orient, on els sous eren més baixos. Tomàs Batlló va tenir clar cap on havia d'anar l'empresa. En unes declaracions fetes l'any 1987 ho resumia amb aquestes paraules:

“Sólo con el nivel de calidad alcanzado será posible mantenerse por encima de los precios de batalla que caracterizan a los productos baratos de importación. Esto supone realizar constantemente nuevos esfuerzos en el campo tecnológico, realizando al mismo tiempo inversiones continuas en los medios de producción de la generación reciente.

En el ámbito administrativo es indispensable mantenerse al día con los medios de racionalización.

Figura 18. Chen Muhua, consellera d'Estat i Ministra de Relacions Econòmiques i Comerç amb l'Exterior de la República Popular de la Xina visita Can Fàbregas el gener de 1985

114

Hace mucho tiempo que Sedunión ha abierto sus puertas de par en par, para dar entrada al procesamiento electrónico de datos en la administración y en la planificación de la empresa”²⁴

Fins a començaments dels anys noranta, Sedunión va desenvolupar l'activitat amb resultats positius. Després, la crisi general va obligar a adoptar mesures d'ajust i la producció es va centrar en articles d'alta qualitat.

Quadre 7

La paga

Fins als anys setanta es pagava per setmanades. Manuel Cluet, el músic, era l'encarregat de pagar. Cada setmana havia de preparar el sobre de cada treballador, comptar els bitllets i ensobrar. L'any 1970 es passa a la liquidació mensual, amb una bestreta setmanal, tot en metàl·lic. Després ja es pagarà amb xec.

Quadre 8

Nombre d'obres

Any	Obrers
1902	150/200
1918	300
1942	450
1955	625
1960	593
1965	550
1969	503
1973	480
1987	420
1990	374
1994	174
1998	96
1999	63/39

Els anys noranta van suposar el declivi de l'empresa fins al tancament definitiu. Es va mirar de fer pal·liatius, però no van ser suficients. En un principi es va apostar per reduir la producció de tissatge a Mollet i comprar la roba en cru a la Xina; aquí es feien els acabats i se servia a les cases comercials. Es va haver de reduir el personal: se suprimi-

²⁴ Boletín de buzer Gazete, agosto 87

Figura 19. L'any 1992 són acomiadats 9 treballadors: Rosita Juan, Montserrat Cutillas, Montserrat Esteve, Joan Valls, Maria Garcia, Lola Subirà, Purificación Vives, Alfonso Giménez i Manuel Valenzuela, personal del primer torn del matí. Els companys els van pagar un dinar a la Font dels Castanyers

ren el 4t i el 5è tornos. El 1991 el nombre de treballadors havia disminuït un 32%. (en quedaven 374). Les mesures preses no va ser suficients i es van fer nous canvis: es decideix deixar de fabricar els productes bàsics i comprar la roba acabada a una empresa xinesa. Això va comportar que entre el 1992 i el 1993 es fessin dos expedients de regulació de personal, amb els quals s'acomiadarien més de 200 treballadors.

“La plantilla se ha recortado drásticamente de 400 a 170 personas; sólo en indemnizaciones al personal sobrante se han esfumado más de 500 millones. Se ha potenciado la creatividad propia, de la mano de afamados diseñadores, y se ha impulsado la expor-

tación, que ya absorbe casi una tercera parte de la producción total. En menos de tres años, la facturación por empleado ha pasado de 9 a 18 millones”²⁵.

El mateix any 1993 es jubila Carles Martí, director de producció i és substituït per Vicenç Ventura, que exerceix el càrrec fins l'any 1995²⁶. Sedunion comença a abandonar la producció pròpia per centrar-se en la comercialització de la producció d'altres empreses. L'any 1996 decideix passar la part de secció de telers a Sinya SL, una empresa que crea només amb aquesta finalitat. Lògicament, Sinya es quedà a la mateixa fàbrica, amb la maquinària i els treballadors d'aquesta secció i va vendre la producció de teixits a Sedunion. El ma-

²⁵ *La Vanguardia* 7-1-1996

²⁶ Vicenç Ventura va treballar a l'antiga fàbrica de sederies Jordi Fàbregas (posteriorment Sedunion), de Mollet, des que tenia 14 anys, tot combinant els estudis i la feina. Va ser regidor de l'Ajuntament de Santa Maria de Martorelles per CiU des del 1983 fins el 1991, en què fou escollit alcalde, càrrec que exercí fins a la seva inesperada mort, el 2-11-1995

teix any, Sedunion tanca l'oficina central de Barcelona i la trasllada a Mollet per reduir despeses, mentre mira de fer inversions en altres cases comercials i crear noves societats per fer front a la crisi:

“La firma ha tomado recientemente una participación mayoritaria en la comercial Bertex, que gira mil millones anuales. Y ha puesto en marcha otra sociedad, Area Textil XXI, especializada en artículos de moda pronta. Sedunión quiere con estas iniciativas ampliar aún más su cupo de mercado y consolidar el puesto de cabecera que ocupa en el escalafón nacional del ramo. Sus colecciones incluyen tejidos para “pret á porter”, camisería, prendas deportivas, artículos de fantasía y línea infantil, bajo las marcas Estudio, Estudio Junior, Sabine Blanche, Sedunión y Cardinísimo”²⁷.

116

La línia de desfer-se de la producció va culminar l'any 1999, quan Sedunion tanca les seccions de tintura i acabats, tanca la fàbrica de Mollet i només conserva la part comercial i el magatzem a Mollet, però per poc temps. Aquesta decisió porta a un nou ERE, que afecta 3 treballadors dels 96 que restaven en plantilla.

“La empresa textil Sedunion ha pactado con el comité de empresa recolocar a 63 de sus trabajadores en la firma Viscolán. La empresa de Mollet del Vallès (Barcelona) ha acordado el cese de su actividad productiva, aunque seguirá como empresa comercializadora con su marca, con una plantilla de 33 personas. El consejero delegado del grupo, Tomás Batlló, dijo ayer que Viscolán —que no forma parte del grupo Sedunión— se convertirá en la proveedora de los productos de Sedunión. Esta empresa se ha hecho cargo de la maquinaria

de la empresa. Los operarios que hasta ahora trabajaban en el área de producción podrán integrarse en Viscolán u optar por cobrar una indemnización de 34 días por año trabajado, con el límite de 20 meses de salario.

Sedunión factura 4.000 millones de pesetas, y seguirá con su actividad de venta de tejidos de fibras artificiales y sintéticas para mujer. La empresa destina una cuarta parte de sus ventas a la exportación”²⁸.

Las arcas sociales acusaron el esfuerzo y la cuenta de resultados arrojó un saldo negativo de 280 millones, frente a los 156 millones, también negativos, del ejercicio anterior.

Las ventas se fijaron en 1.870 millones, a los que hay que añadir más de mil millones de las filiales Área Textil XXI, Bertex y la agrupación de interés económico Sedarel.

El consejo está formado por Inés Guardiola Amat, viuda de Godia, Tomás Batlló Umbert y Javier Amat Badrinas”²⁹.

Al mateix temps, Sinya presentava el seu ERE amb tancament per fallida tècnica, que afectà 47 treballadors. El comitè d'empresa va negociar la col·locació de 14 treballadors a Protèxtil XXI i la resta es van acollir al Fons de Garantia Salarial, amb indemnitzacions de 20 dies per any treballat amb un màxim de 12 mensualitats.

L'estiu del 1999 Sedunion deixa d'existir com a planta de producció i trasllada la seu comercial a Barcelona fins que l'any 2001 tanquen definitivament les portes a Mollet.

El setembre del 2001 desapareix Sedunion, en ser absorbida per fusió per la societat Faguar, SA on passa tot el patrimoni en bloc. Aquesta empresa, com a gestora de les instal·lacions i

²⁷ *La Vanguardia*, 7-1-1996

²⁸ *El País*, 18-6-1999

²⁹ *La Vanguardia*, 17-04-2000

terrenys, els va vendre a la constructora Vallehermoso. La promotora immobiliària acordà amb l'Ajuntament la reconversió dels terrenys industrials en sòl urbanitzable i el novembre signen un conveni per desenvolupar el projecte de l'Illa de Can Fàbregas, a imatge del que havia estat l'Illa de Can Mulà, amb la urbanització de 42.000 m² amb espais públics, equipaments, habitatges i locals comercials. Va ser la inversió privada més important duta a terme a la ciutat. El juliol de 2002 la fàbrica textil de Sedunión s'enderroca.

Amb l'Illa de Can Fàbregas Nou es posa punt final a la història de Can Fàbregas-Sedunion, una de les indústries tèxtils sederes més importants de tot l'estat espanyol. L'empresa, que va funcionar durant cent anys a Mollet, va jugar un paper molt important en la vida de molts de treballadors que van ser acollits per l'empresa.

Bibliografia

- AITPA. Crònica de 25 años, Aitpa, Asociación Industrial Textil de Proceso Algodonero. Barcelona. Aitpa, 2002.
- Cabana i Vancells, Francesc. Fàbriques i empresaris; els protagonistes de la revolució industrial a Catalunya. Vol. 3. Barcelona. Enciclopèdia Catalana, 1992-94.
- David, Noel. Francisco Godia Sales. Revista Casino de Madrid. Número 59. Año 2010
- DA. Diccionari biogràfic d'alcaldes i alcaldesses del Vallès Oriental. Museu de Granollers, 2007
- DA. El món de la seda i Catalunya. Diputació de Barcelona, 1991.
- DA. El sector tèxtil. Una aproximació territorial. Ed. Ajuntament de Terrassa, 1998.
- DA. La transformació del Vallès Oriental. Caixa de Catalunya. Barcelona, 1994.
- DA. Moledo-Mollet. 993-1993. Ajuntament de Mollet, 1993
- Fàbregas Rafart, Cayetano. Impresiones de un viaje económico comercial al Plata. Ateneu Barcelonès, 1904
- Fàbregas Rafart, Cayetano. Impresiones de mi segundo viaje a las repúblicas del Plata. Ateneu Barcelonès, 1906
- Solé Tura, Joan. Mollet. Una mica d'història. Mollet del Vallès, 1981
- Suárez, M. A. La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada 4. Mollet del Vallès, 2000.
- Ysàs, Pere i altres. Història gràfica de la Tenerife Moderna Franco - Española: Cent anys de la Pelleria a Mollet del Vallès. Ed. Fundació Cipriano García. 1999.

Figura 20. L'únic testimoni que es conserva de l'esplendorosa fàbrica de Sedunion és aquesta portalada amb el nom del fundador a la part superior de la façana

Hemeroteca

- Boletín de buzer Gazete, agosto 87.
 Catálogo conmemorativo del 225 Aniversario de Sede-
 rías Jorge Fàbregas, S.A, 1739-1964. Barcelona,
 Mayo 1965.
 Contrapunt. De l'empresa tèxtil a l'illa d'habitatges plurifa-
 miliars. Núm. 25, 1-11-2001
 Diari de Granollers, Granollers. 22/10/1927
 El País, 18-6-1999
 La Revista del Vallès. Núm. 378. Granollers, 15-7-
 1983
- La Vanguardia. 23-10-1927, 7-1-1996 i 17-4-
 2000
 La Veu del Vallés Granollers. 1-7-1900 i 21-9-1902
 Revista Gaceta ilustrada. Novbe 1960
 Revista Hola, nº 846, del 12 al 19-11-1969
 Sábado Gráfico 3-12-1960
 Sederias Jorge Fàbregas SA, Estructura y planificación de la Em-
 presa. 1969
 Sedunion SA, una industria forjada con ilusión y constancia.
 Fulletó de publicitat. 1983

Els testimonis

L'objectiu d'aquesta part és recollir las vivències de les persones que van treballar a Can Fàbregas-Sedunion, recuperar els records dels treballadors que van viure en primera persona l'evolució de la fàbrica.

Hem recollit una vintena d'entrevistes. Amb algunes persones hem parlat en diverses ocasions i quasi en tots els casos hem fet un enregistrament de veu. Les entrevistes s'han basat en els records al voltant de la seva experiència laboral. Les entrevistes no han estat dirigides, sinó que es deixava que cada persona evoqués les seves vivències més significatives. No poques persones s'han emocionat recordant-les.

118

Curiosament, l'enfoc dels entrevistats ha anat canviant: hi ha hagut treballadors que ens parlaven de la feina que feien, d'altres que feien esment de l'ambient de treball, persones que explicaven anècdotes dels companys amb els que treballaven, gent que explicava les seves sensacions i impressions...

En aquest recull hi trobareu diversos tipus d'escrits. Per una part, els que són fruit d'una entrevista enregistrada i més tard transcrita i explicada en primera persona. D'altra banda, escrits originals de persones que han volgut ser ells mateixos els qui escriuen la seva experiència.

En general hi ha records comuns: la poca edat a la què començaven a treballar, als 14 anys; els canvis de feina, d'aprenent a teixidora o d'aprenent a contramestre; el soroll de les màquines; la companyonia; la figura del director; la roba de la Fabiola; el canvi de maquinària...

Els entrevistats mostren sovint un sentiment d'enyorança: recorden el pas per la fàbrica com una bona època de la seva vida. Els millors records tenen a veure amb les companyes de treball: malgrat el soroll de les màquines, trobaven la manera de comunicar-se entre elles; les conegudes de la feina es converteixen en amigues per a tota la vida. També es fan parelles dins la fàbrica.

Ha estat una feina molt agradable la de compartir els records dels entrevistats. Crec que, en general, tots érem conscients que estàvem creant la història del que en un altre temps per ells va ser només un treball. Agraïm a totes les persones que han col·laborat en aquest projecte de reconstrucció de la memòria vivencial de Can Fàbregas, especialment a Carles Martí, director de producció, que m'ha ajudat a fonamentar la història de l'empresa; a Josep M. Prats, subdirector de producció, que ha participat amb entusiasme aportant les seves vivències i els materials de què disposava; a Joan Pijem, director d'administració i finances i a Joaquim Cuní, que per mi i per molta gent representa un referent de coneixements del que ha estat la vida dins de la fàbrica.

Gràcies a tots els que ens han obert amablement les portes de casa seva, que s'han esforçat per recuperar la memòria dels anys viscuts a la fàbrica, que han aportat records materials que guardaven i, sobretot, que han posat veu a la història de Can Fàbregas-Sedunion.

Pepita Albertí Teixidó, 1926

Can Fàbregas, de 1940 a 1962

Teixidora

Vaig entrar amb 14 anys, el 1940. Primer fent bitlles, després de teixidora. Com a teixidora primer portava dos telers, el número 12 i el 13; després, quan van ser més moderns, en vaig portar sis. El contramestre era en Joan Collell, que va deixar Can Fàbregas per fer de retratista.

Com acontèixements recordo que quan es casà el Sr. Jordi Fàbregas ens van regalar una capsa blava de confits a cada treballador.

Quan em vaig casar amb 29 anys vaig continuar anant a treballar, i quan vaig tenir el meu segon fill, amb 36 anys, vaig plegar. Era l'any 1962. El Sr. Molas em va dir: "vingui a fer només 3 o 4 hores, el que sigui", però si llavors havia de pagar la que m'aguantava el crio, no em resultava.

Vaig treballar molt a gust!

Enriqueta Assens Ardèvol, 1935

Can Fàbregas, de 1951 a 1958

Teixidora

Amb 14 anys vaig començar a treballar a Can Rabasa, m'hi vaig estar un any i em vaig comprar una bicicleta que vaig pagar a plaços. Després vaig anar a treballar a Can Brutau, la Llagosta, amb la bicicleta. Més tard, amb 16 o 17 anys, vaig entrar a Can Fàbregas fins que em vaig casar, amb 23 anys. Llavors em vaig posar a casa a brodar a màquina per la casa Prénatal.

A Can Fàbregas em van posar als aspis, després als rodets i després a fer de teixidora. Feia el torn del matí, de les 6 a les 2, vuit hores. Paràvem ½ h per esmorzar i a la tarda me n'anava a Can Mistos a fer hores.

A Can Fàbregas també hi anava amb bicicleta, hi havia un lloc per deixar-les, érem moltes noies que veníem de fora i portàvem la bicicleta.

Ramon Buxés Nicolas, 1941

Sedunion, de 1975 a 1993

Colorista de fabricació

Venia de treballar a la Shappe-tex, on era el segon encarregat, però van fer reducció de personal i vaig haver de marxar. El meu sogre treballava a Sedunion i em va dir per entrar-hi. Em van fer un contracte per 6 mesos al torn de nit i em vaig quedar 7 o 8 anys.

Per entrar a la fàbrica et feien una revisió mèdica, jo vaig anar al Dr. Vilaseca, al carrer Berenguer.

Em van posar a estampació o quarto dels colors. El Juan Gómez era el meu encarregat. Primer era tot manual, fins i tot les pesades que s'havien de fer amb una bàscula, després va ser tot automàtic. El torn de nit era un torn fabulós. Estava tot sol, tranquil, treballava al meu ritme i parava per sopar.

A la fàbrica també hi havia els treballadors de Can Batlló, venien amb autocar de Barcelona. Tenien un altre ritme, també cobraven les hores del trasllat. Eren unes 25 persones. El Sr. Batlló venia molt sovint a la fàbrica, igual que el Sr. Martí. Recorrien la fàbrica i parlaven amb els treballadors.

Amb els companys de fàbrica hi havia bona relació. Durant un temps cada any al mes de juny feiem un partit de futbol els d'Estampació contra els del Tint. Jo demanava permís per llogar el camp de futbol i després anàvem als Castanyers, dinàvem i passàvem el dia.

Cada any també feiem la loteria de Nadal, jugàvem 300.000 PTA. Jo feia les llistes de totes les persones i la quantitat que volien.

L'any 1980 es va formar la Cooperativa, jo vaig estar a la Junta Directiva, però no va acabar d'anar bé i es va tancar. Tot va començar perquè jo estava familiaritzat amb el ram de l'alimentació: la meva primera feina als 12 anys va ser en una botiga de queviures, primer com a aprenent i repartidor a domicili de les comandes dels clients i també ate-

Figura 21. Grup de treballadors a la font dels Castanyers, després del partit de futbol a les Pruneres entre els de la secció d'Estampació contra els del Tint. El que guanyava s'emportava una copeta. Any 1982

120

ment darrera del taulell. Més endavant vaig ajudar un distribuïdor d'aliments a preparar comandes i portar el control del fitxer d'entrades i sortides. Quan treballava a Sedunión, el Comitè d'empresa em va plantejar col·laborar i ajudar en el muntatge d'una cooperativa i els vaig dir que sí. Treballava de nit i de dia anàvem a consultar a l'advocat de les empreses associades; també anàvem a altres empreses per recaptar nous socis i els parlàvem del què era el cooperativisme, amb el suport de la Generalitat. De vegades anàvem a Sabadell per parlar amb directius de la Cooperativa la Sabadellenca. Si hi havia algun problema, jo, com a president, havia de donar solucions, com una nit que la policia em va venir a buscar a la feina cap a les 2 o les 3 de la matinada, perquè anés a la Cooperativa a comprovar si faltava res, perquè havien entrat lladres; efectivament, es van emportar un magnetòfon.

Vaig treballar a Sedunión uns 18 anys. L'empresa va tancar quan la va agafar la neboda d'en Batlló.

Encarna Castellón Martínez, 1935

Can Fàbregas, de 1951 a 1960

Teixidora

Treballava a Can Gomà, però cada dia passava per Can Fàbregas i esperava al Sr. Molas, que era el director, per demanar-li feina i ell em deia que era massa petita. Fins que un dia em vam demanar d'entrar-hi. Vaig deixar Can Gomà perquè la feina de Can Fàbregas feia més per a dones.

Quan vaig entrar tenia 16 anys i m'hi vaig estar fins als 25, que ho vaig haver de deixar per motius de salut. Em van posar a les bitlles, m'hi vaig estar 9 mesos fent el torn de matí. Mentrestant anava a aprendre a teixir al torn de tarda. Quan vaig fer de teixidora portava dos telers. Cap el 1958 cobrava unes 125 PTA setmanals.

Els dissabtes eren diferents, tocava fer la neteja dels telers.

Recordo que el carrer Berenguer anava ple de gent a $\frac{3}{4}$ de 5 de la matinada amb la

gent que anava a treballar. Era un carrer molt concorregut per les indústries: hi havia Can Fàbregas i la Teneria.

El director, el Sr. Molas, era una bona persona.

Tinc molt bon record, totes les noies anàvem contentes a treballar, estàvem molt a gust.

Joan Castellón Martínez, 1929

Can Fàbregas, de 1984 a 1994

Tintorer

Entro amb 52 anys, abans havia treballat en una fàbrica de motos, la Ducson i m'hi vaig estar fins als 62 anys. Treballava al tint, on la majoria eren homes i la jornada laboral era de 6 a 2.

Quan entraves et feien una assegurança i a la fàbrica et feien revisions mèdiques. Hi havia un economat. Primer va ser a cal Batlle, al c/Barcelona, crec que era el de la Pelleria. Després es va traslladar al Tabaran i més tard al carrer Immaculada, 4 que és on va tancar.

Roser Costafreda Abelló, 1933

Can Fàbregas, de 1962 a 1968

Teixidora

Primer, amb 14 anys, vaig anar a treballar a Can Pau, eren les Cintes i més tard vaig anar a demanar feina a Can Fàbregas. Em va rebre el Sr. Molas i em va dir: "Ja pots començar la setmana que ve". I em van posar a teixir. Llavors les dones portaven quatre telers.

El meu encarregat era l'Àngel Cuní i quan van entrar els telers Rütí, em va dir: "Costafreda, jo no la veig a vostè portant 20 telers, per què no va a despatxar a la cooperativa?" I jo vaig dir que sí, perquè aleshores totes les fàbriques tenien una cooperativa. Vam anar a parlar amb el Molas i l'Àngel Cuní li va dir:

Sr. Molas, què li sembla si posem la Costafreda a la Cooperativa?

—Què no serveix per la fàbrica?

—Sí, però no la veig amb els Rütis.

—Doncs que vagi a nuar.

—No, jo no vull nuar, no ho he fet mai.

—Escolti que no ho feia tot a cal Pau?

—Sí, però era molt diferent.

—Vostè aprendrà a nuar.

I vaig aprendre a nuar! Només vaig estar-hi sis anys. Vaig haver de plegar quan vaig tenir el segon fill, la meva mare no es veia amb cor de cuidar-lo.

Per mi va ser la meva millor època, vaig ser molt feliç i m'ho vaig passar molt bé.

Francisca Filbà Casals, 1926

Can Fàbregas, de 1942 a 1957

Teixidora

Vaig entrar amb 16 anys i vaig estar dos anys a les bitlles i després vaig passar a teixir. Portava de dos a quatre telers. Fèiem 8 dies de vacances l'any. Em vaig apuntar a la Falange perquè em donessin la feina. Vaig plegar amb 31 anys a causa d'una malaltia: vaig agafar la tuberculosi.

Josep Garriga Vila, 1933

Empleat de l'economat, de 1948 a 1978

El meu pare, Pere Garriga, treballava al Tabaran i jo l'anava a ajudar quan no anava a l'escola. Devia ser l'any 1940 i jo tenia 7 anys. Amb ell també treballaven, repartint carbó a les cases, el Pere Reyes, el Falcón, dit el "Maño" i l'Esteve Puigdomènec.

Als 15 anys vaig signar un contracte per treballar a la Teneria. La primera setmanada va ser de 75 PTA. M'encarregava de preparar els lots per als treballadors amb cigrons, patates, arròs, oli... Va començar com a economat i més tard passa a ser cooperativa. El 1960

s'inaugura amb els associats responsables de cada empresa: de la Teneria, en Valentí Rozas, com a cap de personal; de Can Fàbregas, en Josep Molas i de Can Mulà en J.M. Parera. Com a encarregat va venir a treballar l'Ignasi Soler.

El responsable directe de la Cooperativa era el Sr. Casanovas, cap dels despatxos de la Teneria. Per part de la Teneria hi havia treballant l'Ignasi i el Reyes, per part de Can Mulà l'Antoni Villar i el Manolo Tesifón. Per part de Can Fàbregas hi havia la M. Rosa, la Tere, la Nati i la Isabel.

A l'economat es van anar obrint diferents seccions: una carnisseria amb una càmera frigorífica on treballava la Pepeta Escolàstica, que després va passar a ser una cansaladeria; la sabateria del Casimir Barril, pare d'en Santi, jugador de bàsquet i una secció de roba de vestir i de casa on vaig treballar jo.

El meu pare va treballar-hi fins el 1963. L'economat va haver de tancar perquè no era rendible amb la competència dels supermercats. Llavors jo vaig anar a treballar al magatzem de la Teneria fins que vaig plegar l'any 1980.

Figura 22. Josep Garriga preparant els lots de Nadal a la Cooperativa–Economat del Tabaran. Anys cinquanta.

Josep Gironès Puig, 1934

Can Fàbregas, de 1956 a 1994

Pèrit elèctric especialitat d'automatisme

Vaig estudiar a l'Escola Industrial, vaig ser d'una promoció que només acabar vam tenir feina. Vivia a Navata, a prop de Figueres i em va venir a buscar a casa el gerent de Can Fàbregas, en Lluís Prat, a veure si volia la feina. Jo, la dificultat que tenia és que la dona volia una casa amb un pis baix, i el gerent em va dir: "al costat de la fàbrica mateix vostè tindrà un pis i ja li arreglarem com vulgui" (això era el 1956). El gerent em va portar amb el seu cotxe i vaig parlar amb el director, el Sr. Molas, i em va dir: "Per mi, ja et pots quedar, perquè és el que busquem".

L'empresa tenia sis pisos al costat de la fàbrica, tres ocupats per gent de la fàbrica i els altres per gent que ja hi havia quan els van comprar, però no els van poder fer fora (llavors pagaven 13 PTA de lloguer). També tenia pisos llogats per alguns treballadors, en Martínez i en Villanueva, que s'hi estaven i no pagaven res. Jo pagava un lloguer a la fàbrica.

A Can Fàbregas érem dues persones al taller de manteniment elèctric: una de mati i una altra de la tarda. El meu cap directe era el director.

El Sr. Molas era un home molt seriós i una de les coses que no podia suportar era que ningú s'emboliqués a dins la fàbrica, això era sagrat, és clar que allà hi havia 700 dones. Hi havia molt bona harmonia, amb tantes dones ens portàvem molt sanament. Les teixidores ho tenien tant per mà que podien fer ganxet i tenir els ulls al teler.

Llavors va passar que, com que tot s'havia d'engrandir, ens vàrem ajuntar amb els de Can Batlló. Aquests eren una gent amb molta menys serietat, això era una cosa diferent, aquests sí que van donar que parlar. Els Sr. Molas era un sant, d'aquells honorats, honorats... quan va acabar la guerra va venir l'amo, que havia marxat cap a Sant Sebastià, i va dir: "Molas, hem de començar de zero". El Sr. Molas li va ensenyar el magatzem: estava ple de seda natural. Vull dir que es podia haver aprofitat i no ho va fer. El Sr. Molas era molt falangista, no podies parlar malament del Règim, això li hauria *sentat* més malament que si li hagués calat foc a un teler. Parlant amb el Sr. Molas de la guerra deia "d'animals sempre n'hi ha hagut, d'un costat i d'un altre".

La gran transformació que va haver-hi a la fàbrica la va portar el gerent, en Prat, va aixafar els telers vells i va fer portar els telers nous, això va ser una transformació molt gran. Amb en Prat es va modernitzar. Els primers telers que es van posar, els Rütis, es van pagar a *plaços*, això ho va dir el Sr. Prat: els *plaços* que es van pagar eren amb els *quartos* que feiem amb la roba. Els posaven i es pagaven amb la roba que es feia en cinc anys. El Prat ho va portar molt bé, però després va venir el Godia, que ho volia fer tot més gran i buscant capital es va associar amb el Batlló. Els de Can Batlló tenien propietats, però no capital en metàl·lic.

Amb la Mercedes Ribas no es va saber o voler conservar, i es va perdre tot. Fèiem moltes *peles* perquè aquí els camions sortien a *trotxe* i *motxe* carregats de roba. De vagues, aquí no es va fer gaire cosa, potser un dia o dos, no va haver-hi mai vagues fortes. Però ja era una època en què havien caigut moltes indústries, l'única que funcionava era Sedunion, i ja es veia venir.

Jo vaig sortir empenyent-me. Tenia un company de la mili que em va aconsellar per un advocat laboral per marxar de la fàbrica. A mi em van donar el salari al cent per cent. Els primers acomiadaments es van fer donant indemnitzacions per dies treballats. Tothom va cobrar.

Carles Martí i Ribas, 1931. Badalona

Enginyer tèxtil. Director de Fabricació de Can Fàbregas i Sedunion SA
Can Fàbregas, de 1956 a 1993

Començo el 1956, amb 25 anys, com a ajudant tècnic de Jordi Fàbregas. Entro en contacte amb els Fàbregas perquè el meu pare també era del món del tèxtil, i entre ells es coneixien tots.

Vaig entrar perquè en Jordi Fàbregas tenia la visió de fer un canvi cap a la modernitat i volia gent jove amb formació nova que tingués la preparació per tirar l'empresa endavant. Al cap de poc temps d'entrar, es va començar a construir la part nova de la fàbrica, destinada a telers. Jo m'havia d'encarregar del seguiment de les obres i, al mateix temps, de l'automatisme de les màquines que es començaven a instal·lar. El Jordi va obrir la porta al creixement de l'empresa, tenia una visió de gran empresari, va fer una gran inversió en maquinària automàtica en el tissatge i en nova maquinària, tant en la preparació com en el tint i acabats. Recordo que, en aquell temps, va fer venir un enginyer francès, René Barbe, per ensenyar-nos a augmentar la productivitat. Es va passar de què una teixidora portés dos telers a portar-ne quatre o sis. Això va ser un salt brutal per aquella època.

A la mort d'en Jordi, en Lluís Prat, que era el gerent, és el que va agafar el timó i va ser l'artífex del creixement de l'empresa. Va ser una persona molt fidel a les idees d'en Jordi. El 1967, amb la jubilació de Josep Molas, em nomenen director de Producció.

L'empresa Sedunion SA neix per la fusió de dues empreses, l'una, Can Fàbregas, representada per Inés Guardiola i l'altra, propietat d'Antoni Batlló, un acord al qual van arribar

gràcies a les negociacions de Lluís Prat. Amb la fusió amb els Batlló, es va aconseguir la secció d'estampació que li mancava a Can Fàbregas, ja que tenien una estampació de gran qualitat. Amb Sedunion l'estampació es va modernitzar, tot instal·lant maquinària automàtica d'última generació en tots els departaments.

En l'etapa de Sedunion, es va construir tota la fàbrica nova, on es va instal·lar el 100% de la producció, magatzems i oficines.

Can Fàbregas (Sedunion) va ser una firma molt important i coneguda en tot el món. Vam fer una revolució tecnològica, tot incorporant a la producció noves fibres i processos (Qiana, microfibras, caustificació dels teixits de polièster, noves tècniques en l'estampació "rongeant"...) amb col·laboració amb la ICI, amb la qual vàrem treballar colze a colze per arribar a un tipus d'estampació molt més perfeccionista. El resultat varen ser uns teixits que es van vendre per tot el món. L'empresa va marcar el teixit femení d'alta qualitat a nivell mundial.

La fàbrica va ser totalment automatitzada i, en tot moment, se sabia què feia cada màquina, on eren les comandes, les fases de producció, etc. També vàrem ser un dels pioners d'Espanya en fer un magatzem en alçada.

Jo tinc un gran record de la part humana. Jordi Fàbregas, Lluís Prat, Tomàs Batlló... es van entregar a l'empresa i la van fer créixer. El Sr. Molas va ser per mi la persona que em va fer conèixer els detalls de la fabricació que no t'ensenyen a l'Escola d'Enginyers. També em va fer veure la part humana de l'empresa. Tinc un gran record d'ell.

Tot i treballar amb condicions molt variables que ens obligaven a anar-hi en caps de setmana o festius, sempre vàrem aconseguir entendre'ns i arribar a bons acords amb els diferents comitès d'empresa que varen saber coordinar les necessitats de l'empresa i dels treballadors, fent que la balança sempre fos positiva.

I finalment, els treballadors de tots els departaments i seccions. M'agradaria destacar la seva capacitat d'adaptació. Tots varen assimilar les diferents innovacions que anàvem implantant en els processos de producció i de control. Els treballadors varen ser molt positius i imprescindibles per al creixement de l'empresa. Tinc un bon record de tots ells.

L'any 1993 em retiro per jubilació.

124

Figura 23. Darrera del teler Rütli de canvi de bitlla. Arturo Vila, Manel Maymó, Joan Pijem, (dels despatxos de Barcelona), Carles Martí i Vicenç Ventura (de Mollet). Any 1958

Joan Pijem i Raich, 1932

Director d'Administració i Finances de Can Fàbregas i Sedunion SA
Can Fàbregas, de 1951 a 1993

Vaig començar amb 19 anys com a administratiu als despatxos de Barcelona, per tal d'ajudar el Sr. Pellicer, que ja era una persona gran. El treball consistia en dur les ordres de fabricació de Barcelona a Mollet. El director comercial indicava la producció que havia de fer la fàbrica i nosaltres ho transmetíem en uns volants d'ordres de fabricació.

Més endavant, l'any 1955, els despatxos de Barcelona, situats a la Ronda de St. Pere, van ser traslladats al c/Diputació. Aleshores vaig anar a parar al departament de comptabilitat per tal de dur els comptes corrents, tant dels clients com dels proveïdors, fins l'any 1960, que vaig passar a ser comptable per confeccionar els llibres de l'empresa i em vaig introduir en les normes oficials d'impostos, nòmines i legislació laboral.

Amb la fusió de Batlló SA i la creació de Sedunion SA, vaig passar a ser director Financer i Administratiu amb la responsabilitat d'ambdues seccions. Vaig tenir la sort de poder comptar amb el personal de les mateixes seccions, magnífiques persones tant professionalment com en dedicació a l'empresa.

La meua relació amb la fàbrica de Mollet va tenir a veure principalment amb les normes de la secció de personal. Això em va dur a col·laborar amb el Comitè d'Empresa i de Seguretat del Treball diversos anys. Amb ells vam cooperar en tot moment en la bona marxa de la fàbrica.

Era una fàbrica molt maca, potser la millor fàbrica sedera que hi havia: organitzada, ben muntada i tècnicament informatitzada. Vam tenir una importància internacional. Era una empresa molt seriosa en tots els sentits. El personal que teníem era molt bona gent perquè tots eren molt antics, portaven 20 o 30 anys treballant i s'estimaven l'empresa.

Jordi Fàbregas va donar-li un gran impuls. Va ser ell qui va fer el trasllat dels despatxos de St. Pere a Diputació, venia i supervisava totes les obres, parlava amb els paletes i si una cosa no li agradava la feia canviar. Era una persona molt enèrgica i arribava al fons de les coses, era un industrial i en sabia. De jove havia anat a la fàbrica a aprendre a teixir. Ell tenia una visió molt diferent, molt moderna. Quan va morir ho va agafar Lluís Prat com a gerent i li va donar una empenta molt forta.

El 1973, quan es fa la fusió i es crea Sedunion SA, l'empresa encara va rebre una embranzida més forta, va tirar endavant i es va renovar maquinària. De fet, sempre estàvem adquirint noves màquines. Tomàs Batlló va seguir la marxa de l'empresa fins que es va posar malalt. Potser es podria haver allargat una mica més, però van tenir aquest problema. Ell, que ja estava malalt, va dir de posar algú i va proposar la seva neboda, Mercedes Ribas. Quan ella va entrar ja es preveia que s'havia de desmuntar l'empresa. Es va provar de buscar comprador, però no en va sortir cap.

Es van fer dos expedients de regulació: el primer el 1992, quan es van acomiadar uns 100 treballadors de tots els departaments. Van cobrar un tant per cent del que guanyaven, amb un màxim de dos anys de sou. El segon va ser el 1993, amb unes 120 persones. Se'ls va fer un vitalici a cadascun segons l'edat: als que eren molt grans els quedava una pensió mentre visquessin i als altres fins als 65 anys, quan es podien jubilar, se'ls va donar una altra quantitat.

Jo vaig marxar el 1993, amb 61 anys.

Maria Roca Guitet, 1927

Can Fàbregas, de 1942 a 1946
Bitllaire

Tenia 15 anys quan vaig entrar i vaig plegar amb 19, quan em vaig casar. Vaig ser-hi quatre anys. Em van posar a les bitlles i quan havia d'entrar a fer de teixidora em vaig casar i el meu home em va fer plegar, em va dir: "si vols cosir ja cosiràs per mi a casa" i vaig plegar. Em pagaven 14 pta. a la setmana i treballava 8 hores i mitja (l'estona de l'esmorzar no comptava). Portava 30 o 40 bitlles, cada màquina era de 10 i les treballadores portaven tres o quatre màquines cadascuna.

L'encarregat dels rodets i les bitlles era el Sidro, un home molt dolent. Però les treballadores estàvem molt unides i teníem bon ambient. En canvi, el Sr. Molas era una bona persona. Jo tinc un bon record.

Pilar Sanz Ulià, 1938

Can Fàbregas, de 1952 a 1972
Teixidora

La meva germana gran, la Maruja, ja treballava de teixidora quan jo vaig entrar, amb 14 anys. Em van posar a les bitlles i m'hi vaig estar durant un any, després vaig passar als ordidors i més tard ja vaig fer de teixidora. Llavors portàvem dos telers.

L'encarregat dels rodets i les bitlles era molt dolent, però les treballadores ens aveníem molt. El director, el Sr. Molas, era una gran persona.

Vaig treballar-hi 20 anys i ho vaig deixar quan vaig tenir el meu fill. Tenia 34 anys. Vaig estar-hi molt bé i tinc un bon record.

Carme Tarrés Franch, 1917

Can Fàbregas, de 1930 a 1977
Administrativa

Vaig entrar amb 13 anys, el 1930. Abans anava als Col·legis Nous, els vam estrenar nosaltres. Quan vaig anar a buscar feina a Can Fàbregas, en van demanar: "¿Sabe leer y escribir?". Vaig contestar que sí i em van dir: "Ya puede venir el lunes". No miraven gaire prim en aquell temps, perquè ja em diràs tu amb 13 anys que venia de l'escola que podia saber.

Em van posar a l'oficina, feia d'aprenenta. Guanyava molt poc, la primera setmanada va ser de 9 pta. L'horari de la gent del despatx era de tot el dia amb una hora i mitja per dinar. Amb mi treballaven la Galí, la Puntí i la Mas, totes de nom Carme.

126

Quan no m'estava al despatx estava al laboratori. Allà fèiem proves del fil: de resistència, l'elasticitat, flexibilitat, d'humitat de la seda, de la torsió del fil... ara, que quan va venir el niló es van acabar de fer les anàlisis perquè la qualitat de la roba estava assegurada.

Em vaig estar un any al despatx, i aleshores vaig demanar d'anar a treballar als telers per guanyar més. El Sr. Molas em va dir: "com es que vol anar als telers? No estarà tan bé com aquí!" i jo li vaig dir: "Però és que jo no he vingut per passar-m'ho bé".

Quan vaig aprendre a teixir em van donar un teler que deien de llampec, perquè corrien molt, eren telers d'una llançadora. S'anava a preu fet, no et deien res si tenies el teler parat, però tu t'ho trobaves. Hi havia una noia davant meu que era més feliç... enraonant amb una i una altra, ara que ja ho trobaria. Si estaves per la feina, que no deixaves parat el teler, guanyaves de 10 a 11 duros setmanals. A Can Mulà diuen que pagaven més que a Can Fàbregas.

L'encarregat era el Pepet Menescal. Si se t'espantava el teler i a ell no li donava la gana de venir, aquelles hores les perdies tu i no podies anar a cap lloc a reclamar. Jo vaig canviar de secció, l'encarregat era el Peret Casademunt i llavors vaig estar bé.

A les teixidores, si havia alguna cosa que no estava bé, per exemple la roba que estava defectuosa, les feien anar al magatzem, on hi havia un encarregat que era un poca solta, perquè en aquell temps hi havia més llibertat del encarregats envers una treballadora, no hi havia respecte. Hi havia en Pepet Menescal que...

Al principi, quan vaig entrar, a la fàbrica hi havia els dos germans, en Jordi i en Lluís Fàbregas. En Jordi estava a la part de la fabricació i en Lluís a la part del tint i l'aprest. El seu pare els va ensenyar de tot. Tots dos van començar a aprendre tots els passos de la fabricació. En Jordi va aprendre la part del teixit, a ordir, a nuar, a fer bitlles, a arreglar telers i l'altre, en Lluís, al tint i l'aprest. No s'avenien gaire i al final el Lluís es va retirar.

Durant la guerra no vam veure més l'amo, diuen que el Sr. Lluís se'n va anar a Anglaterra i el Jordi es va quedar al cantó nacional. Quan van entrar els nacionals, ell anava vestit de militar.

El Jordi era enèrgic, venia i en un moment ja li havia donat la volta a tota la fàbrica. Es va casar gran, es portaven 20 anys amb la seva dona, van fer una festassa i ens van regalar una capsa de confits.

Durant la guerra van començar a marxar els homes al front: el Cluet, el Maurell, el Pere Fusté i llavors el Sr. Molas em va demanar que tornés al despatx i ja no vaig tornar més als telers. Al despatx vam quedar el Sr. Molas i jo, si arriba a durar una mica més la guerra també haurien cridat el Sr. Molas. Quan van entrar els italians a Mollet els van instal·lar a la fàbrica, es feien el menjar al pati.

Mentre va durar la guerra cobràvem tothom igual per seccions, no hi havia preu fet. Després de la guerra faltava energia, no hi havia força per començar. En diverses èpoques vam treballar només tres dies a la setmana, però a mi no em va faltar mai la setmanada. Jo era setmanal de via ampla, que volia dir que malgrat que estiguessis malalt i faltassis, cobraves la setmanada sencera. Quan va venir allò de la Seguretat Social, el Sr. Joan Fàbregas va dir que tots els que ja treballaven i hi eren continuarien cobrant la setmanada sencera.

Quan acaba la guerra vam continuar treballant tots, menys els que van marxar a l'exili. No van acomiadar ningú, que jo sàpiga, però ja no venien els que s'havien destacat, perquè amb la retirada va marxar molta gent. El carrer Jaume I semblava una processó de gent que marxava a peu, encara ho veig. El Vicenç Bas treballava al tint, el van matar als camps alemanys, era del partit comunista, però era un xicot que valia molt, anava a les assemblees i parlava bé i amb seny, no era d'aquells que s'esveren. Si hagués pogut tenir estudis, mare meva! Una vegada van fer una assemblea i van fer venir la gent dels despatxos de Barcelona, llavors un treballador de la fàbrica de Campelles va aixecar el braç i va dir: "Demano la paraula". Va parlar i va dir que tots els que treballaven als despatxos eren la "púrria", la gent dels despatxos es va aixecar per marxar i davant de les protestes dels treballadors, el de Campelles va dir: "Bueno, retiro la paraula, però me la guardo".

Ha canviat molt tot, quan jo vaig entrar hi havia una màquina d'escriure que ara se'n riurien i després hi havia una màquina de sumar d'aquelles amb maneta que jo la feia anar volant.

El Sr. Molas valia molt, amb ell vaig treballar molts anys. Era molt agradable. Quan et passava alguna cosa anaves, li explicaves i ell t'ho solucionava. Quan un contramestre estava enfadat amb una teixidora perquè havia fer alguna cosa malament, la portava davant del Sr. Molas, però ell no en sabia, de renyar. Quan la teixidora es posava a plorar, nosaltres començàvem a dir: "Ara ja veuràs, ara li demanarà perdó", perquè ell no podia veure plorar ningú.

Don Joan Fàbregas pare i en Jordi Fàbregas fill eren molt diferents. Don Joan venia amb el xofer uniformat i esperava dins del cotxe que li obrissin la porta. El Sr. Jordi era enèrgic, portava el seu cotxe, s'obria ell mateix la porta i entrava, saludava i anava a canviar-se, a posar-se una americana de ratlles. Començava per parlar amb el Sr. Molas i anava a donar la volta per tota la fàbrica. I tot rutllava! Quan va morir ens vam ajuntar amb la fàbrica

Figura 24. Carme Tarrés al laboratori de Can Fàbregas

Batlló que tenia uns estampats macos, però els treballadors de Batlló tenien un ritme molt diferent del nostre, deu minuts abans de marxar ja es preparaven per sortir. Al despatx érem la meitat de Can Batlló.

El 2 d'agost celebràvem la festivitat de Nostra Sra. dels Àngels, la patrona. Ens donaven el 2% del que havíem guanyat durant l'any. Tothom estava molt content, mare de Déu quina alegria teníem i amb les amigues del despatx feiem plans del que ens compraríem amb aquells diners. Vam vendre loteria per Nadal a Can Mulà i Can Fàbregas per comprar la imatge de la Mare de Déu dels Àngels.

Un amic meu em va dir: "No trobes que hem passat més temps a la fàbrica que a casa?"

Em vaig jubilar amb 60 anys el 1977 i em van pagar una setmanada per cada any treballat. Sempre vaig treballar molt a gust.

Rosa Torondell Falguera, 1938

Can Fàbregas, de 1952 a 1989

Teixidora

Amb 14 anys vaig entrar a les bitlles, després vaig fer d'ajudanta d'ordidors i més endavant de teixidora. Llavors treballava al torn de tarda i portava dos telers.

Quan em vaig casar vaig continuar treballant, però quan vaig tenir la meva primera filla, el 1958, vaig haver de plegar perquè no tenia ningú que me la cuidés. Vaig tornar quan vaig tenir la meva segona filla, el 1962. Llavors tenia ma mare a casa que també treballava a Can Fàbregas, ella feia el torn de matí i jo el de tarda.

Els anys seixanta van començar a entrar els Rütis, van ser els primers telers automàtics que van posar, cada teixidora en portava de 16 a 20. Quan arriben el nous, els Saurer, que es carregaven sols, vaig portar fins a 35 telers.

128

Recordo la Sofia, que va fer la roba de la reina Fabiola, era molt bona mestra, una teixidora perfecta. Jo sabia arreglar els disbarats perquè ella m'ho va ensenyar. Molt maca com a teixidora, era baixeta, tot li feia por, i del Barça, era molt del Barça, m'escrivia uns versos i em felicitava i acabava amb un visca el Barça! Estava boja pel Barça. Vivia amb la seva mare en una habitació llogada a la casa del dentista Bosi a Berenguer III. Es va casar quan es va jubilar amb 60 anys,

A la fàbrica hi havia bona harmonia, però quan va venir la gent de Can Batlló, a l'ajuntar-se amb Sedunion, va haver-hi mal ambient, era una gent molt ordinària, molt mal parlada.

Vaig ser molt feliç a la fàbrica, vaig plorar molt quan vaig haver de plegar per malaltia.

Martí Turégano Guillamon, 1948

Can Fàbregas, de 1962 a 1970

Contramestre

A Can Fàbregas treballava la meva mare, l'Amadora Guillamón Medrano, fent la neteja de la fàbrica. Com que el meu pare no treballava, perquè estava malalt, ma mare feia dos torns: començava a les 5 del matí fins a les 10 del vespre (els torns eren de 5 a $2\frac{1}{4}$ de 2 i de $2\frac{1}{4}$ de 2 a 10 de la nit). Tenint en compte les hores que feia, la gent deia, referint-se a una persona que treballava molt: "encara faràs més hores que l'Amadora". Jo li anava a portar el dinar a la fàbrica.

També hi treballava la seva germana, la Carme, que és dos anys més gran que jo. Havia començat el 1960, amb 14 anys, com a aprenenta d'ordidora amb la Teresita, la Negrita, fins que es va casar, el 1966, i llavors ho va deixar. El meu germà també havia treballat a la fàbrica d'aprenent i de paleta. Amb ell ens portàvem 18 anys.

Llavors, jo vaig entrar a formar part de la família de Can Fàbregas amb 14 anys. Entro el 1962 com a aprenent i acabo de contramestre, primer de rasos i després de jacquard, que era lo més difícil. Com a aprenent cobrava unes 350 pta. a la setmana. Estava amb el Josep Muñoz que era ajudant de contramestre (el Collell). Després vaig passar a ser ajudant de contramestre d'en Vera. La feina de l'ajudant era posar les peces

noves quan als telers s'acabava la peça. La peça de rasos era la més important que es feia a Can Fàbregas.

Com a ajudant de contramestre es cobraven unes 700 pta. i com a contramestre unes 1.700, eren dels millors pagats a la fàbrica. Sempre pujaves de categoria amb les baixes dels altres, havies d'esperar que es fes un lloc per poder ascendir.

Joan Aragó, que era un molt bon contramestre, em va ensenyar a portar els Jacquards. I més tard em van fer contramestre de Jacquards, que eren els telers més antics. També portava la sala de proves on hi havia 10 telers normals per fer les proves fins que la mostra sortia perfecta i llavors ja es passava a la sala de telers.

La feina del Jacquard era molt bonica, funcionava amb quatre llançadores i amb quatre fils diferents, els dibuixos que es feien amb or i plata, són per veure'ls. Va ser el temps més agradable perquè es feien peces que eren impressionants, era meravellós, quan es feia el doble ras, una roba que havia de sortir perfecta, el teler estava tapat per tot arreu perquè no es taqués, aquesta roba havia d'anar del teler a la botiga. La teixidora de jacquard portava dos telers, però depenia de la dificultat, amb el ras de la Fabiola només en portava un.

Quan hi havia alguna pega a la roba et cridaven com a responsable. Jo havia d'anar de vegades a revisar robes que no havien sortit bé. Si tenien una mica d'oli o de greix era un problema.

Amb les treballadores estava molt bé, perquè com més pencaven, més guanyaven, anaven a primes. Hi havia un rellotge a cada màquina i quan s'aturava un teler perquè es trencava un fil, el contramestre l'havia d'arreglar. Aquesta estona que estava parat el teler no comptava, perquè no era culpa de la teixidora. Passava el llister (un d'ells era el Joan Solé Tura), revisava tots els rellotges dels telers i apuntava per veure el que havien treballat per cobrar segons la feina. El Joan era molt bona persona, un llister molt recte amb la seva feina i treballador, va estar durant els anys seixanta, uns 10 anys fins que va agafar el retiro. Durant l'època que el seu germà estava a la presó va patir molt.

L'ambient de treball era bo, no va haver-hi gaire moviment sindical perquè eren tots antics i ja havien estat criats de la fàbrica. Jo feia el torn de matí i em van demanar de fer el torn de tarda però vaig respondre que ni parlar-ne. Em va saber molt greu perquè llavors no podia anar a entrenar a futbol. Els entrenaments, com que no hi havia llum al camp de futbol, eren de 4 a 6 de la tarda. Vaig anar a parlar amb el director, en Carles Martí, perquè em canviés de torn i em posés a la nit. El director em va dir:

—"Mira, Martí, per bé que et vull, la nit és per dormir, jo t'aconsejo que deixis estar el torn de nit"—i no em va canviar. Però encara vaig tenir sort i vaig fer un arreglo amb el contramestre del matí, en Pujol, perquè em fes les hores que havia de marxar a jugar a futbol.

Hi havia quatre seccions de telers i quatre contramestres a cada torn. Feien de contramestre Joan Balart, Vicenç Dalí i Josep Recolons que podien portar de 3 a 10 persones. Els encarregats eren l'Àngel Cuní i el Vicenç Ventura, que portaven de 60 a 100 persones.

El Sr. Molas era molt bona persona. A nosaltres ens van fer un favor molt gran; jo feia poc que treballava, era l'any 1962 o 1963, a casa estàvem de lloguer i l'amo es volia vendre la casa, que llavors valia 69.000 pta. Ma mare va anar a veure el Sr. Molas i li va demanar si ens podien deixar els diners. El Sr. Molas li va dir: "Tranquil·la, Amadora, que una solució trobarem". La Sra. Fàbregas venia els divendres al matí a visitar la fàbrica i un dels dies que va venir, el Sr. Molas li va explicar el nostre cas. "Miri, si vostè no li deixa, li deixaré jo de la meva butxaca". I la Sra. Inés va dir que ja ens els deixarien ells, a retornar quan poguéssim. Això va ser una cosa que estic segur que a la fàbrica no havia passat mai. El favor que ens van fer no se m'oblidarà mai a la vida. Quan havia de venir la mestressa, la Sra. Inés, ens feien netejar la secció perquè ho trobés endreçat i no ens veiés parats.

Ho vaig deixar el 1973 amb 26 anys per anar a treballar amb la meva dona, que tenia un supermercat.

Antonio Uroz Martínez, 1949

Can Fàbregas, de 1963 a 1999

Contramestre. Tècnic electrònic

Hi vaig treballar 28 anys. Vaig entrar amb 14 anys, feia poc que havia arribat a Catalunya, sóc del nord d'Àfrica, de Nador. Vaig entrar d'aprenent. Per entrar a la fàbrica et feien una revisió a la mateixa fàbrica. Després, un cop l'any passaves una revisió. Més endavant ja ens van enviar a la Mútua. A l'empresa hi havia una infermera, la Carmeta Puntí i un metge, el Sr. Martí Monell. La Carmeta s'estava a la fàbrica per si algú es feia mal, el metge només venia de manera puntual.

Hi havia tres tornos i les hores que faltaven s'acumulaven i després s'havien de fer. Jo vaig començar que hi havia 225 telers vells, una teixidora de l'any 63 portava 4 telers. El 1965 van posar els telers automàtics Saurer i a mesura que augmentaven els automàtics, anaven reduint personal. Als anys noranta es van comprar telers Dornier, eren molt moderns i calia fer cursets per portar-los. També van posar en Salvi Vidal, el Maurell i el Xufré com a cronometradors, per veure el rendiment dels treballadors. Les teixidores anaven a preu fet, els telers anaven marcant el metres fets i segons això cobraven. Durant els anys 70/79 es van fer uns cursets de teoria de teixits que donava el Cuní a la mateixa fàbrica. El 1972 vaig passar a fer el torn de nit fins el 1999 perquè em van dir que si volia pujar de categoria com a contramestre havia de fer-ho així.

L'empresa tenia alguns detalls amb els treballadors: quan era la jubilació d'una dona s'enviaven flors a casa seva, per Nadal el lot de Nadal (pagaves 25 pta. per un tiquet per anar a recollir-lo). Tenien un acord amb Comelva per fer descompte als treballadors que hi anaven a comprar; el primer televisor que van comprar els meus pares va ser així.

Els treballadors de Batlló sabien molt de lleis, no feien ni un minut de més. En el moment de la fusió, ja van fer fora a gent perquè no creés conflictes. Des que vaig entrar ja es parlava de crisi, de reestructuracions. Quan van tancar, el 1999, me'n vaig anar a Terrassa a una tèxtil com a contramestre.

Els meus records:

L'inici. Em vaig inscriure per treballar un setembre i el desembre de 1973 el cap de personal em va avisar per començar. Ell mateix m'acompanyà fins a la sala de tissatge, em va rebre un senyor grasset, amb bigoti fi i aspecte de bona persona, que em va rebre enmig

130

Figura 25. Antonio Uroz a la sala dels telers Dornier, any 1992

d'un soroll ensordidor. Més de 200 màquines funcionant i el doble d'esquenes colpejant les llançadores que s'afanyaven a solcar les calades de l'ordit, formant tot tipus de dibuixos. Em van presentar el contramestre de la secció, formada per 32 telers de maquina i 40 jacquard. Veia somriures i complaences, potser pel meu aspecte fla i una mica tímid, per la novetat. Em cridava l'atenció que dues dones a certa distància es comunicaven per senyes, llegint els llavis. Una amb bata blava els feia senyes amb les mans com movent unes ales, una altra jove, força coixa, portava un carret per recollir petits desperdicis de les màquines. L'ajudant em va donar dues llançadores i en el banc de treball em va ensenyar com polir-les per evitar el desfibrat del fil. Entre dues màquines, dues dones assegudes anusaven a mà, la més gran escollia el fil adequat i l'anava passant a la companya jove, per cert, guapíssima, amb un cabell llarg i la pell clara com la llet. La vaig acompanyar fins a la màquina de Maria M, que havia demanat ajuda. Maria, oberta al diàleg, em va fer moltes preguntes i comentaris: "Escolta, aquests pantalons que portes són estrets, se't marca tot, home!" No li vaig contestar, però em va fer posar vermell. Una dona es va aturar al passadís, va fer-li el senyal de les ales i la Maria va negar amb el cap. La noia del carret dels desperdicis ja havia passat vuit vegades i potser faltava una hora per plegar, quan va venir l'encarregat amb un obrerol vell, però, això sí, net. "He pogut trobar aquest, crec que et quedarà", va dir. Me'l vaig posar i vaig anar a veure la Maria M. "A aquesta hora te'l poses? Haver esperat a demà... de totes formes, et queda bé i... no se't nota res!".

El dissabte acabava a les 6 de la tarda. Una estona abans l'encarregat em donà un sobre 315 pta, la setmanada. Quina il·lusió i quina satisfacció ajudar a casa amb la meua feina!

Les dames del Jacquard. L'encarregat em donà una pila de fulls que eren les nòmines de totes les teixidores de la sala i em va dir que les repartís. Jo li vaig dir que no coneixia a ningú, però em va dir: "És molt fàcil, vas preguntant el nom a cadascuna i d'aquesta manera en poc temps sabràs el nom de totes". La que feia menys portava 20 anys, d'altres, 40, com l'Angelina, la Gertrudis, i la Magda, alta, de la mateixa promoció, que destacava per la manera d'entendre la vida, tranquil·la, sempre contenta, amb l'ànim alegre motivat pel tragueta que feia d'amagatotis. La Gertrudis em va dir que amb el temps, em guardaria la seva filla, perquè li queia bé, cosa que em va fer pensar que si era tan guapa com la mare, no hi hauria cap problema.

Olalla es va acostar també amb un somriure ampli i amb ganes de saber coses del nou aprenent: "A aquestes hores deus estar cansat, oi?". Sí, li vaig dir. "Pobret", va respondre ell. La conversa era agradable, però m'havia acostat a les companyes i apujar el to de veu en l'inútil intent de superar el soroll de vertigen que hi havia.

—T'agrada el futbol? —em preguntà Olalla.

—Sí, força.

—Saps que el porter del Reial Madrid, Vicenç, és nebot meu?

Em vaig quedar parat. Em va explicar que el diumenge havia estat a casa seva, menjant. La Magda, des del passadís, va fer un so amb la boca i el senyal d'ales. El grup es va dissoldre ràpidament sense que jo sabés per què. De sobte, va aparèixer l'encarregat i li vaig preguntar a la Gertrudis què significava allò.

—No saps com se diu l'encarregat? Angel.

El Quimet del forn. A la mateixa entrada del tissatge es podia llegir amb lletres grans la prohibició de fumar. En general es respectava, però no pas tots. Cada dia, a la una i deu, apareixia amb el seu aire burleta, flac de cara de pal, portant una granota blava, *La Vanguardia* sota el braç i de tant en tant deixava escapar una fina columna de fum del puro que duia als llavis. Era el contraestre que manava a la meua secció. Tenia al voltant de 60 anys, acumulava una gran experiència i exercia el seu càrrec amb desimboltura i eficàcia. Tenia un caràcter agre i excèntric. Excepte alguna de la seva promoció, totes tenien por d'avisar-lo per alguna incidència, sobretot si eren les 8 del vespre, perquè a aquella hora pujava a l'altell del Jacquard i es fumava un puro.

Maria M, amb cara de preocupació, va fer un intent de parlar-me a distància, però m'hi vaig acostar, perquè no entenia res. "Tinc una avaria gran i no veig el contraestre. Sis plau, puja a l'altell a veure si encara és allà". Jo li vaig dir que eren quasi les 9 i segurament

ja no hi era, però em vaig decidir a pujar les escales. No van passar ni 20 segons que ja baixava, no sé si blanc o roig, però encara em ressonava el crit salvatge que m'adreçà, per dir-me a continuació que no tornés a pujar allà a buscar-lo.

Pepillo Frescales. Van passar els anys i jo ja era contramestre. Més d'una vegada em va demanar algun préstec per comprar tabac, però jo no duia mai ni un cèntim. Alt, carregat d'esquena i força extrovertit, feia el torn de cap de setmana i em demanà que li fes un relleu per poder acompanyar el seu fill a jugar a futbol, amb la condició de tornar-me'l quan pogués. En 20 anys no va arribar el moment.

Al magatzem de recanvis, algú deixà una garrafa de moscatell per emportar-se-la després. Pepillo la va veure i tastà el vi. Li va agradar tant que va repetir i repetir fins que va aparèixer entre les màquines amb un caminar estrany i va desaparèixer. El vam trobar al magatzem, dormint com una marmota.

El final. Aquella nit de juliol del 1999 en què la tristesa i la desolació ens envaïen, era plena d'incerteses i ens induïa a la nostàlgia. Vaig recordar els esforços, suors, moments agradables i toda classe de peripècies viscudes des d'aquell primer dia dels pantalons ajustats fins avui. Ni l'Àngel rondava pels passadissos ni calia comunicar-se per senyes. Els molestos sorolls de les màquines optaren pel silenci obligat.

Lluís Villanueva Bausà, 1926

Can Fàbregas, de 1952/53 a 1975

Químic

Vaig estudiar a l'Institut Químic de Sarrià i quan vaig acabar, el 1951, em van dir que demanaven un químic a Can Fàbregas i m'hi vaig presentar. Em va rebre el Sr. Jordi Fàbregas, però em va dir que volia una persona amb experiència perquè portés la direcció de tot el laboratori i jo d'experiència no en tenia. Vaig marxar, però vaig trobar un company de carrera que em va recomanar fer uns cursets de colorants en una casa de productes químics. Vaig pensar que aquesta preparació em podria servir per entrar a Can Fàbregas. Vaig anar al despatx de Barcelona i el Sr. Jordi em va dir:

—Home, el veig molt decidit, endavant!

I vaig anar a fer els cursets a la Sandoz i al mateix temps anava a la fàbrica per anar veient quina feina havia de fer.

Vaig entrar al laboratori i vaig acabar portant-ho tot. Un dia, hi havia un tintorer que tenia problemes amb un color i li van dir que anés al laboratori i li digués al químic que li fes el color, era el pare del Joan Aliguer, el Miquel Aliguer, que treballava de tintorer. Em va demanar per fer un color, li vaig fer la recepta i li va sortir el color a la primera. Va estar tan content que al cap de pocs dies va venir amb tots els llibres que tenia i em va dir:

—Mira aquí t'ho deixo, d'ara en endavant em faràs tu totes les receptes.

I així vaig anar entrant, a poc a poc, i vaig acabar coneixent-ho tot.

Durant el temps que vaig ser-hi, es van fer força reformes. El ram de l'aigua era tot de fusta, no s'hi veia del vapor que hi havia a la sala. Es va fer tot nou amb barques d'acer inoxidable tancades. També es va fer el laboratori nou.

Un moment d'eufòria que es va viure a la fàbrica va ser quan es va fer el vestit de la Fabiola.

El Sr. Molas, el director, era tan bona persona que fins i tot llogava gent que tenia deficiències físiques. Avui hi ha gent que cobra pensió gracies a ell. El gerent li havia cridat l'atenció per aquest motiu, una vegada li va dir: "Això és una fàbrica, no un centre d'assistència social". Quan vaig marxar, hi havia el Carles Martí de director.

La Sra. Fàbregas, Inés Guardiola, va fer una visita a una indústria de Suïssa i va veure que el personal femení anava amb uniforme i portava unes bates d'un color que li van agradar molt. Va venir aquí a Mollet i ens va dir que volia que totes les treballadores anessin amb bata amb aquell color verd. Vam haver de començar a fer assaigs fins que van trobar el color que volia. Llavors tot el personal femení va anar amb les bates de color verd mar.

Un dia em va venir un tècnic suís i em va oferir un treball en una fàbrica a Saragossa,

però no em va interessar. Un dia ve en Jordi Fàbregas, dóna un cop de porta al laboratori i em diu si no estic content de treballar allà: “Sí”, li vaig dir. “És que m’han dit que vol marxar” (ho va saber perquè algú de fora li havia dit). Li vaig dir que m’havia sortit una ocasió, però no volia marxar. “Li doblo el sou”, va dir. Doncs molt bé. Em vaig quedar 18 o 20 anys, però finalment vaig plegar per anar a treballar a una empresa metal·lúrgica que construïa maquinària per al ram tèxtil: eren millors sous i a més a més, tècnicament em podia desenvolupar molt més. Treballaven en col·laboració amb la Universitat Politècnica i vam arribar a desenvolupar patents pròpies. Allà em vaig jubilar.

Joaquim Cuní i Tugas, 1935

Can Fàbregas – Sedunion, de 1950 a 1994

Contramestre

El 1950, quan vaig entrar a treballar a Can Fàbregas, tenia 15 anys acabats de fer. El meu pare i la meva mare ja hi treballaven des de feia anys. La mare era teixidora i de jove li havien encarregat d’obrir la porta a Alfons XIII a la visita que va fer a la fàbrica el 22 d’octubre del 1927. Havia de fer una reverència i l’únic que va poder fer va ser quedar-se tesa i proud, la va saludar el rei! (tenia 14 anys...). El meu pare era encarregat de telers.

Jo, com que ja estava predestinat a treballar allà, ja havia començat a estudiar coses del teixit. Als Col·legis Nous donaven classes el Sr. Molas, en Josep M. Parera, el Maurell, en Plácido Morero...

Com a aprent, em van ensenyar a teixir. Encara no ho entès mai, perquè a cap aprent et feien teixir. M’havia d’ensenyar la meva mare però feia les coses tan ràpid que no hi havia manera de veure-ho. De veritat me’n va ensenyar la Mercè Domínguez que era de les millors que hi havia aleshores. Vaig arribar a portar telers com una “teixidora” normal. No va durar gaire i poc després ja feia d’aprent de veritat. La feina era poder aprendre perquè la majoria de temps el necessitava per treure trossos. Era anar al teler que la teixidora havia apuntat en una llista i a mà cargolar 50 o 100 metres de roba del teler a un carro arreglat per portar un corró on posaves de dos a tres trossos. Si n’hi posaves més et renyaven perquè els que venien després deien que pesava massa.

Al cap d’un parell d’anys hi va haver una “fuga” de gent. Quatre ajudants de contramestre varen anar a treballar a Granollers, a una empresa que els van considerar contramestres. Aleshores em van posar d’ajudant. Va ser llavors que la meva mare va deixar de treballar.

En aquell temps els telers feien més soroll o igual que els telers d’ara. I no hi havia auriculars!

Els ajudants depenien d’un contramestre, el contramestre, aleshores, era responsable del bon funcionament de 65 telers. El meu contramestre era en Javier Casals. Els primers dies no es refiava gaire de mi perquè pensava, i segurament tenia raó, que no en sabia gaire. Ens vàrem avenir molt i vàrem ser bons amics tot i la diferencia d’edat! Mentrestant, jo feia el que podia per treure’m la titulació de Mestre Industrial a l’Escola de Treball al c/Urgell de Barcelona per correspondència. Quan tenia exàmens i els havia de preparar, el Javier em deia: “amaga’t per allà dalt als Jacquards i estudia tranquil. Si es gira molta feina ja t’avisaré.”

La sala de telers i preparació era gran i antiga, estava molt ben feta. Columnes de fundició d’una sola peça, bigues de “melis” que era fusta molt bona, sostre de dents de serra que deixaven entrar llum de fora, sobretot quan netejaven els vidres, corretges i embarrats. Les corretges tenien problemes quan es trencaven les apedaçaven, amb grapes, i les posaven sense parar els telers, que eren vells, Rütis de 1920 aproximadament i Diedrichs, una mica més nous. Però cap tenia ni paraordits ni polsadors de trama. Quan es van instal·lar paraordits FRAPP de Manresa i polsadors, que fabricaven en un taller mecànic de Mollet dels germans Santmartí les teixidores van començar a portar més telers.

Els anys 1952 i 1953 no feia gaire que estava d’ajudant. Un dia vaig veure que a la secció de bitlles una noia nova que portava cues (no gaire habitual en aquesta edat), i vaig pensar que no tenia ni els 14 anys mínim per poder treballar, però després vaig saber

que en tenia 15. Poc després es tallava les cues, una llàstima, perquè li quedaven molt bé. Vàrem començar a parlar... i... encara estem parlant. L'Angelina. Fa poc vàrem celebrar els 50 anys de casats. Això perquè veieu el que va arribar a representar a les nostres vides "la fàbrica".

El muntatge del paraordits i polsadors de trama (que paraven la màquina abans que s'acabés el fil de dins la llançadora) va comportar que les teixidores que sempre havien portat dos telers en portessin tres o quatre. En aquell temps, a casa vàrem muntar una petita indústria tèxtil. Resumint, entre la fàbrica, la de casa i voler estudiar, podeu imaginar què quedava.

Fins que l'any 1957 em va tocar anar a la mili. No en parlem... Quan vaig tornar havien canviat moltes coses. La gent era la mateixa, però hi havia una sala nova a l'altre cantó del torrent amb uns 80 talers nous, Mas-III, que treballaven a tres tornos. I allà vaig anar. Al cap d'uns mesos, el contramestre de nit (en Ton Vilalta), es va casar i treballar de nit era una... en fi! Em van proposar substituir-lo i així vaig arribar a contramestre. Érem un equip ben reduït, quatre teixidores, entre elles l'Àngela Godó i la Montserrat Gurgui, "la del Banc", alguna auxiliar i dos homes, el Vicenç Tomàs i jo. No va durar gaire, un parell d'anys com a molt, una crisi de les que sempre afectaven el tèxtil, va obligar a fer menys producció i el torn de nit es va parar. Però ja era contramestre!

Entre el 1950 i el 1956, el personal masculí als 256 telers era aquest: encarregats, Àngel Cuní i Josep Arimany. Els contramestres de matí: Joan Collell, Josep Vera, Ramon Bertolín i Pere Saborit. Els de tarda: Javier Casals, Joan Ventura, Vicenç Ventura i Pere Rutllán (Peret). Els ajudants de contramestre: Isidre Gordi, Andreu Palatsi, Ton i Ciscu Vilalta, Joan Torrents, Salvador Mulio, "el Rabalero", Joan Aragó i Joan Manils. Entre el 1950 i 1970, les teixidores: Mercè Domínguez, Maria Tugas, Teresa Anglada, Maria Saez, Carme Beltrán, Àngela Sellarés, Rosa Alemany, Ana Martinez, Antònia Martí, Àngela Gómez, Rosa Galí, Francisca Pedragosa, Montserrat Brunés, Matilde Castellón, Emilia Cuní, Juanita, Hortensia Gargallo, Pilar Martinez, Consuelo Grau, Anna Compte, Rosa Olivé, María Maqui, Dolors mare de Maria, Sílvia Pareres i Maria Ganduixer. Les mestres eren Pepita Penyafiel, Sofia Aragay, Teresa Bonet, Tomasa Maldonado, Joaquina Blasco

134

Figura 26. Ramon Bertolín, Joan Culllell i Joaquim Cuní en un curset a la fàbrica de SACM a Mulhouse (França), gener 1974

i María Miralles (la majoria d'aquestes teixidores treballaven en el torn de tarda). Com a ordidores, l'Adela Boixadera i l'Antònia. Al taller hi havia en Joan Saborit (encarregat), Creus, Orduño, Cànoves, Valls, Lluís Saborit (fill) i al magatzem de matèries, Vicenç Camps i Falguera

Entre el 1950 i el 1957, a la meitat del torn es feia una parada de mitja hora per menjar. Hi havia uns menjadors, però poca gent hi anava perquè era massa lluny i el temps s'havia d'aprofitar. Normalment contramestres, ajudants i aprenents s'ajuntaven al voltant d'un banc de treball. Es discutia de "política", bé... d'aquella política, d'esport i de la II Guerra Mundial. Les teixidores grans també s'ajuntaven per grups a dintre dels telers, sobretot a l'hivern. Les més joves eren les que anaven als menjadors o a l'estiu sortien al carrer i de passada es distreien una mica, sempre tan tancades...

Entre el 1950 i 1958, un cop l'any es feia una sortida, normalment a la platja. Comaruga, S'Agaró, Santa Cristina, etc... que organitzava el Javier Casals. Recollia cada setmana una o dues pessetes de cadascú i normalment feia la sortida pel que havia recollit. Per poder posar les begudes en fresc tenia un calaix molt gros que es lligava al portaequipatges de l'autocar (normalment el Calet). Només hi havia un problema, si anàvem cap a la Costa Brava, al passar pel pont que hi havia llavors a Blanes, el calaix no passava. S'havia de baixar, passar l'autocar i el calaix a peu i tornar-lo a penjar després. Tant a l'anar com al tornar. Era divertit! La compensació era l'expectativa que hi havia quan la gent es treia la roba per banyar-se. Mira aquella, guaita l'altra...

Del 1950 al 1955, Jordi Fàbregas era l'amo. Li deien "en Jordi", o els més respectuosos "Sr. Jordi". No li costava gaire "cagar deus i hòsties" com un carreter normal. De fet, va ser ell quan va manar de veritat que va modernitzar i fer créixer la fàbrica. Quan ell o algun encarregat entrava a la sala de telers, se sentia el crit d'alarma. Les dones cridaven un "tu!" que tothom sabia què significava, i s'escampava el crit per tota la sala. Una vegada, l'amo em va enganxar enraonant amb l'especialista de les pues. En aquell departament s'arreglaven i netejaven les pues dels telers. Era estret i llarg com un passadís i em vaig trobar atrapat ja que no em deixava sortir, i no vaig tenir més remei que sentir tota la discussió que hi va haver... El Jordi li va dir que d'allò que havia demanat, res de res. L'altre va quedar parat, es veu que havia demanat augment de sou. Després es va anar enfadant. Li va arribar a dir si ell es veia en cor de mantenir una casa amb els fills que tenia amb el que li pagava. També li va dir que provés de portar les pues a una empresa especialitzada de les que hi havia en aquell temps, a veure, si li sortia a compte que s'encarregués ell, cobrant el que cobrava. L'amo va quedar parat i va marxar d'una revolada. Llavors vaig poder marxar! Al cap d'uns dies li vaig preguntar al de les pues com havia acabat la cosa. Em va dir: "Sí, noi, m'han apujat i més del que demanava!" cosa que demostra que no era tan... d'això!

En el tèxtil sempre es va cobrar justet, per no dir poc. Quasi tots els pares de família havíem de buscar una feina complementària per arribar a viure normal, això sí, a canvi de no poder reposar gaire. Eren els anys 1934-1935. En Joan era contramestre, es va despertar de cop, mira el despertador i eren prop de les sis. Començava a les 5. S'havia adormit! Salta del llit, corrent es vesteix i corrent cap a la fàbrica. Sortosament, vivia a prop, corrents arriba a la cantonada de Can Fàbregas i no sent el soroll dels telers. S'estava negociant una vaga de contramestres de manera que ja es va imaginar el que havia passat. Arriba a la porta (una porta de ferro forjat impressionant) i prem el timbre fins que surt el porter:

—Va obre! On són els altres? Va no et torbis!

—Però, es pot saber on vas a aquestes hores?

—Deixa't d'històries i obre d'una vegada!

—Però nano... que avui és diumenge!

Un cop hi va haver vaga, una d'aquelles vagues pel conveni. Un especialista no era partidari de la vaga i estava enfadat perquè no el deixaven entrar a la fàbrica. Quan va veure que no hi podia fer res, va dir: "Así no hay nada a haser. Pués vale más que jodamos el campo!". La riulla de vaguistes i piquets va ser general.

L'any 1968 vaig tornar al torn de nit, aquest cop vaig treballar-hi durant 8 anys (fins

el 1976). Amb telers nous (Mas-III) hi va haver molts dits aixafats. Sobretot a la matinada, entre les dues i les quatre del matí, quan la son *apretava* més. Era molt fàcil posar la mà en un lloc perillós. De vegades l'aixafada era petita i fregant una mica ja passava. Però altres cops era important i quan era esgarrifós era quan en el dit aixafat hi havia un anell. L'anell aixafat feia que el dit s'inflés i es posés negre quasi de seguida. No podies perdre temps. A tothom li sabia greu, però agafaves unes alicates de tall i tallar-te'l (l'anell, naturalment!).

A l'entrada de la sala vella hi havia sempre dos Renaults 4 (de tres marxes) que feia servir per portar la teixidora que s'havia fet mal a casa o a la clínica, segons. Igualment la que es posava malalta, la portaven a casa, quasi sempre acompanyada d'una altra dona, per si de cas! (S'ha de tenir en compte que la majoria d'aquelles dones de nit, eren casades i quan plegaven a les 5 del matí anaven a casa, preparaven els esmorzars, portaven els nanos al col·legi... i no sé pas quan dormien. Totes, de veritat, es mereixen un homenatge!

Quan algú es casava se li feia un regal que es comprava segons els diners que s'havien recollit. Si tots dos treballaven a la fàbrica, encara se'n recollien més, era bonic! També quan algú es jubilava. Sempre s'havia recollit per fer un record. Més endavant hi havia poeïtes dintre de la feina, que escrivien alguna poesia que passàvem a un pergami més o menys arreglat, on signàvem tots. Solien ser sentits!

Cap a l'any 1967 em vàren proposar fer cursets sobre el tèxtil per a aprenents i ajudants de contramestres. Ho vàrem fer el millor possible i va durar dos o tres anys. Les classes es feien entre els canvis de torn: si el canvi era a $2/4$ de 2, fèiem classe de $2/4$ d'1 a $2/4$ de 3, és a dir, l'empresa hi posava una hora i els alumnes l'altra (els del torn de la nit venien dues hores abans i tot era a càrrec de l'alumne). Vàrem ensenyar teoria de teixits, matèries tèxtils, numeració de filats, càlculs de mecànica... sempre el més pràctic possible. Els alumnes van ser: Salvador Morató, Alfonso Giménez, Josep Recolons, Joaquim Villanueva, Josep M. Barberà, Antonio Uroz, Francisco Leiva, Josep M. Bastida, Josep Lluís García i Martí Turégano.

136

Als anys setanta va començar una altra època a la secció de telers. Primer van ser màquines sense llançadora de l'Alsacienne tipo MAV. Als anys vuitanta, unes altres màquines més avançades, els telers Dornier. Va ser una època de canvis apassionant. Tot era nou i hi havia molt per aprendre, quasi tot diferent. A principis dels noranta la fàbrica va arribar al màxim de la seva producció i empena. Després va venir la baixada. Havia entrat el setembre del 1950 i vaig plegar l'estiu del 1993, 43 anys. Vulguis o no, és molt temps i et marca la vida. La gent que vaig conèixer, que vàrem treballar junts, que vàrem tenir problemes de tot tipus... és molta gent. A tots i a totes, un record.

Rosa Mauri Serra, 1940

Can Fàbregas, de 1955 a 1963

Teixidora

Records dels anys que vaig treballar a Sederias Jorge Fàbregas (1955-1961) i Sederias Manel Fabregas (1962-1963)

Quan vaig plegar de l'escola vaig començar a treballar a la fàbrica, tenia 15 anys. Vaig fer la inscripció a Cal Fàbregas i a Cal Mulà. Totes dues fàbriques em van trucar de seguida, però el meu cosí, Jacint Maurell, que era gerent a Can Fàbregas, em va aconsellar anar allà. Per entrar a treballar calia tenir el certificat d'estudis primaris, un certificat de permís patern, l'acta de naixement i un certificat mèdic.

Recordo l'entrada a la fàbrica com una cosa desagradable. Em vaig trobar dins d'una immensa nau sense llum directa del carrer, amb fluorescents i llums concrets en els llocs de treball i per postres un soroll eixordador, tan fort que no se sentien les paraules. Les treballadores s'entien per senyals i gestos. Em va espantar tant soroll. PAM, PAM! Però amb el temps vaig arribar a no adonar-me'n i m'hi vaig acostumar. No, en canvi, a estar tancada a la vida exterior. Somiava canviar de feina, però el meu pare no en volia sentir parlar. "Has d'aprendre un ofici i tindràs el pa assegurat per a tota la vida" em deia. Així vaig anar aguantant, perquè el que deia el meu pare per mi era llei. Primer vaig fer bitlles amb el Vicenç Camps d'encarregat i l'Isidre Badonet. També amb el Paco Moré.

Em vaig fer amiga de l'Antònia Olivé (Antonieta), que vivia a Sant Fost i era veïna del director de la fàbrica senyor Molas, un gran senyor, de caràcter i aspecte. La seva senyora era molt presumida. Li vaig fer i arreglar alguns vestits de seda. Em donaven permís per anar a emprovar-los, i eren molt luxosos. Semblava una nina, amb perruca de monyo del segle passat. Mai es va perdre la nostra amistat i tots dos van morir de vells. L'Antonieta i jo rèiem de la nostra ombra i l'encarregat, en Vicenç Camps, reia amb nosaltres; no així l'Isidre Badonet, que era més seriós que una estàtua i sempre ens renyava per riure.

Aviat me'n vaig anar d'aquella secció i vaig començar a aprendre de teixir, encara que tot era la mateixa nau, les màquines estaven separades, els telers, els rodets, l'ordit, les bitlles... el soroll més fort era dels telers. Per aprendre'n, vaig haver d'anar amb una mestra a la tarda; era la Maria Foixenc, mare de la Mercè Ninou, la meva amiga i veïna. Així que durant una temporada vaig fer el torn de matí i de tarda, que alternava per aprendre l'ofici de teixidora fins que quan se suposava que ja en sabia; llavors em van assignar dos telers, ja sempre al matí. Teixir era molt complicat i de vegades suava tinta perquè hi havia molts problemes: carreres, fils més tirants, es trencaven el fil de la llançadora o de l'ordit, la roba havia de quedar perfecta al cent per cent. Els telers eren vells i el fil, de vegades, per culpa d'un tint defectuós, es trencava.

Treballàvem a preu fet. Un cop acabàvem, totes les peces es revisaven amb lupa metre a metre. Si trobaven un defecte a la tela, l'encarregat cridava en Mas, un home alt i seriós que adoptava un aire de rei quan l'avisaven per venir a buscar-nos. Quan el vàiem sortir del quartet dels acabats, només de veure'l ja tremolàvem, perquè l'haviem de seguir on ens esperava amb la nostra peça amb l'encarregat que ens ensenyava el defecte que tenia la roba. Ens renyaven perquè els defectes eren inadmissibles ja que hi havia 50 metres a cada peça i es perdien molts diners. També renyaven el contramestre.

Com que els telers anaven de pressa, una bona teixidora no podia alçar els ulls del teler. Calia mirar els llisos, pujar i baixar, el pas de la llançadora, el pujar i baixar del dibuix que era el patró del dibuix de la roba jacquard... Si no estaves al cas i es descobria que s'estava teixint amb un defecte de la màquina o dels fils, havíem de parar el teler i desfer la roba fins a treure el defecte. Una assistent ens ajudava, però només n'hi havia una i érem una pila de telers. Passava el mateix si era defecte del teler. Si el teler estava aturat no produïem i no guanyàvem diners. Nosaltres érem les perjudicades i els encarregats deien que als amos tampoc els era rendible un teler aturat. En definitiva, que per estar en bona harmonia havíem de ser molt llestes i estar molt atentes. Quan venien els amos de la fàbrica i visitaven els telers estàvem molt nervioses, es podia tallar l'aire amb un ganivet. De tan tenses com ens posàvem, ni gosàvem respirar!

Ens obligaven a dur un davantal blanc que costava molt de rentar, perquè era dur i el greix de les màquines el tacava amb facilitat. Aleshores no hi havia rentadores i ho havíem de fer amb els punys!

El millor era quan se n'anava el llum, quin descans! Però si l'avaria durava molt, posaven la burra (un petit generador). L'estona de l'esmorzar (mitja hora) ens ho passàvem bé, la gastàvem fins al darrer segon, parlant pels colzes, mentre menjàvem, amb delit, l'entrepà. I, sobretot, rèiem.

Cada matinada, a dos quarts de cinc, la Pepeta, del pis del costat de casa meva, la seva germana Laieta (la Vicenta, la meva amiga inseparable) i algunes més, ens llevàvem al so de la sirena que tocava (de fet, ara en diem sirena però abans recordo que deïem "el pitu"). Quan faltava un quart d'hora tornava a sonar i després, a l'hora en punt de treballar. A Mollet sonaven quatre sirenes: la de cal Mulà i la de can Fàbregas, la del Cotó i la de la Pelleria. Cada so era diferent i totes coneixíem la nostra quan ens trobàvem de camí al pa nostre de cada dia. A dos quarts de dues tornava a sonar per sortir, com robots, mentre les de la tarda entraven (elles ja havien sentit la d'un quart de dues, però nosaltres, amb el soroll, no). La de plegar i la de començar eren internes. Quan sonava la sirena de plegar, totes, sense parar les màquines, ens espavilàvem per tenir les mans netes, treure'ns el davantal i cap a fora a respirar aire pur, lliures de l'ensordidor soroll i també de la tensió que teníem de voler produir més sense cap defecte a la roba. De vegades deixàvem el teler

com una seda, tot perfecte, i l'endemà el trobàvem fet un desastre, perquè no totes les teixidores eren polides i responsables. Això feia pena, perquè posar-lo en ordre costava molt i les hores corrien. Jo procurava tenir-los sempre en marxa i en ordre, però molts cops passava mig matí arreglant els desastres de la meua companya de torn. Era horrible. Els dissabtes aturàvem la producció una hora per fregar i abrillantar-los, perquè s'embrutaven molt de greix.

A l'estiu feia molta calor. Les finestres no es podien obrir, perquè l'aire era dolent per a la seda. Les màquines feien calor i suàvem molt. Els llums també contribuïen a què hi hagués més calor.

Però no tot era negatiu. Els millors records que guardo són l'amistat amb la Vicenta, que encara continua. Plegades ens trobàvem de camí cap a la fàbrica a dos quarts de cinc de la matinada i tot el matí ens vàiem treballant en el mateix. A l'hora d'esmorzar ens reuníem amb altres, com l'Hortènsia Maynou Mauri (la meua cosina), l'Encarna Salinas i moltes com ella, companyes d'escola. Naturalment, no hi faltava l'Antonietta Olivé i la Montserrat Mengual (amiga de costura). Un gran grup sèiem darrere d'un teler al costat dels corrans (uns carrets enormes que enrotllaven la peça que anava teixint el teler). Allà, assegudes al terra, ens faltava temps en mitja hora per menjar i explicar milers de coses que teníem al pensament sobre nois, balls, pel·lícules, vestits... i tantes coses més.

Una altra cosa maca va ser que una companya, la Sofia, fou escollida per teixir el vestit de la reina Fabiola de Bèlgica. Allò ens va alegrar tant a totes que ens sentíem molt felices. Vam sortir a la premsa i encara recordo la Sofia, orgullosa per aquest esdeveniment.

Recollíem diners per Ràdio Barcelona en un programa benèfic que feien els senyors Dalmau i Viñas, que es feien servir per comprar regals de Reis i també per casos greus de malalts sense recursos. A la fàbrica, quan hi havia algú que tenia una familiar malalt, també recollíem diners i quan moria algun treballador o un familiar directe, compràvem una corona.

Als qui es casaven els fèiem un regal; a mi em van regalar un marc de plata molt maco i un ram de flors.

Durant molt temps vam tenir un encarregat que es deia Paco Moré i un dia em va explicar que a Madrid hi havia televisió. "Què és això?" li vaig dir. I em va explicar que podíem veure cine a casa nostra. A mi em va semblar que em prenia el pèl, que era una cosa de bruixes, irreal (no només ho veia jo així, sinó totes les companyes).

A la Vicenta, la pols de la seda li va provocar al·lèrgia a les vies respiratòries i va haver d'agafar la baixa; s'ofegava i ho passava molt malament, al llit, amb grans crisis. Jo la vaig anar a veure cada dia. Recordo amb emoció quan un roser que tenia al seu minúscul jardí feia alguna rosa; les ensumava, les adorava, pobra, allà en una casa molt humil, somiava guarir-se i marxar lluny amb el seu promès, el Gregori, que llavors feia el servei militar. La seva malaltia ens va unir més, quan ja estava millor fèiem llargs passeigs solitaris i plens d'intimitat.

El que jo guanyava ho donava tot als pares perquè no passessin pena. Per comprar-me roba per a l'aixovar vaig començar a fer hores extres i aquells diners me'ls quedava jo. Vaig treballar en una fàbrica de penjadors, després en una de telers, on vaig admirar l'Angelina Tomàs, una gran teixidora de qui vaig aprendre molt. En tot aquest temps anava a la fàbrica morta de son i cansament, dormia màxim cinc hores i com que no podia continuar aquest ritme, vaig deixar els estudis, perquè volia comprar roba per l'aixovar i dur-la a brodar; en canvi, no vaig deixar la costura, vaig cosir molt! El meu pare va influir molt en aquesta decisió.

La fàbrica no em va agradar mai. Considerava el temps passat allà dins com a temps perdut, no podia viure el món exterior ni podia escoltar la ràdio, cosa llavors indispensable, i això m'amargava. Vaig demanar treballar de dependenta de l'economat de l'empresa, però els interessava més com a teixidora i no m'ho van concedir. Abans de casar-me vaig canviar el torn de matí pel de tarda i encara em va agradar menys. Tenia la sensació que encara perdia més el temps, aïllada del palpit del sol i l'aire lliure, com dels esdeveniments que passaven durant aquelles hores. Recordo que una nit, quan vaig plegar, em van

dir que havien matat el president Kennedy. Estar desconnectada no em feia cap gràcia. Vaig plegar el 1961 quan em vaig casar. Hi havia treballat sis anys.

Un any després vaig entrar a treballar a Barcelona a l'empresa de Manel Fàbregas, cosí dels de Mollet. Allà em va agradar una mica més, els telers anaven millor i les robes eren molt maques. Feia el torn de tarda. Els vaig caure bé. El gerent era el senyor Escofet i quan sis mesos després li vaig dir que plegava, em va cridar al seu despatx i em va demanar que m'ho repensés. Si continuava, em pagarien el viatge de Mollet a Barcelona, però jo ho veia molt lluny i ho vaig deixar amb una mica de pena. Allà havia fet noves amigues, com l'Antònia Morera, que vivia a prop de la fàbrica, a Gràcia. Des dels telers veia el carrer i m'agradava molt, però el que no m'agradava era que per anar des de la Glòries havia d'agafar el metro, que sempre anava atapeït de gent.

Vaig retornar a Can Fàbregas de Mollet i també vaig fer el torn de tarda. Els telers ja eren nous i el local també. Jo portava 20 telers moderns i m'agradava més, encara que la tensió acumulada era molta i no tenia temps ni per gratar-me l'orella. Hi havia més llum i més espai, els fils eren de més qualitat i es rendia més. També fèiem roba per a paraigües. Aquella última temporada vaig tenir molta relació amb la Montserrat Mengual, companya de costura i de ball. La passava a buscar cada dia i sortíem juntes de nit. Al final, quan vaig plegar definitivament després de dos anys, quasi que ho vaig sentir. Enyorava els telers i les companyes.

Josep Maria Prat Planas, 1945

Enginyer Industrial, especialitat tèxtil.

Subdirector de fabricació amb Carles Martí Ribes

Experiències de Can Fàbregas i Sedunion (1969-1996)

L'evolució de la fàbrica: a mi em va tocar viure una època de la història de l'empresa en ple creixement i millora; no més important que les viscudes els 70 anys anteriors sinó més concentrada en el temps.

Dels 70 als 80 tot va anar més de pressa que els anys anteriors: entrada de màquines noves, millora de les instal·lacions, noves edificacions, fusió de societats històriques per continuar amb una de nova d'abast mundial... Del 80 al 94 va ser una època d'avenços pioners tant a nivell de productes com de processos.

Malgrat l'especialització en tèxtil vaig haver de completar els coneixements de fluids, electrònica, mecànica i organització, ja que les noves màquines i instal·lacions eren multidisciplinàries i s'havien d'encaixar dintre del conjunt de la fàbrica.

Quan vaig començar el 1969 s'acabava de produir el relleu generacional a la direcció de la fabricació. Carles Martí havia succeït Josep Molas en jubilar-se. Jo vaig arribar com a "fill del gerent" i assistent d'en Carles Martí i sempre vaig intentar ser això segon; vaig creure-ho convenient ja que en aquells moments hi havia una gran competència entre els industrials seders i tots intentaven saber què i com ho feien el altres i d'aquesta manera s'assegurava una fidelitat a l'empresa.

Vaig ser molt afortunat amb aquesta experiència en tenir dos mestres magnífics: el Sr. Molas, ple d'humanitat, amb amplíssims coneixements, exigent i cercant sempre l'excel·lència i en Carles Martí, treballador infatigable i inquiet, cercant sempre el més nou i pensant sempre en les persones. I vaig tenir excel·lents companys en l'equip tècnic i magnífics col·laboradors a tots nivells, que feien que tot semblés una família. Sense el seu esforç no s'haurien assolit les fites on es va arribar.

A la gent de la casa els agradaven les coses noves i s'adaptaven molt bé als canvis, ja sigui de procediment o de màquines. Potser perquè sempre hi havia hagut novetats i canvis, en definitiva, evolució. Potser perquè hi havia hagut tècnics ben formats i coneixedors, fins i tot vinguts de l'estranger on hi havia centres especialitzats en la fabricació amb seda natural o potser perquè aquests i els encarregats de secció raonaven i explicaven bé el per què de les "millores".

Això penso que seria la dinàmica des dels inicis, però en els temps que recordo i vaig conèixer a partir del cinquanta i tants, el motor dels canvis va ser el Sr. Jordi Fàbregas, ena-

morat de la indústria, molt bon coneixedor i amb el desig d'igualar la seva indústria amb les millors d'Europa i, a més, persona molt propera a la gent, ja que sovint estava entre les màquines i vivint la marxa dels telers amb el personal. Gràcies a la seva empena i el saber fer del meu pare, que en aquell temps ja era director administratiu, es va poder aguantar el terrabastall del 1958 amb el "Plan de Estabilización" en què moltes indústries, refiades de l'autarquia, varen desaparèixer (més o menys el que ara en diem crisi).

D'aquesta època són les primeres renovacions importants (ja que després de la guerra civil només va ser supervivència: la locomòbil, els motors GMC per fer corrent elèctric, la planta del menjador i poca cosa més), com la fàbrica "nova", amb pont i tot sobre la riera, on es varen instal·lar els primers telers "automàtics" els MAS ILL i les noves màquines de torçar i doblar; a la part "vella", la VALLS de descruar a la contínua, els armaris de tintura per a madeixes, l'ordidor BENNINGER I. Es varen instal·lar noves calderes de vapor alimentades amb fuel, en lloc de carbó, i una central transformadora amb alta tensió per proveir d'electricitat les ampliacions.

L'any 1960, quan mor el Sr. Fàbregas el succeix la seva vídua, la Sra. Inés Guardiola, que encomanada per la il·lusió del seu marit, va continuar amb les millores i encara que no anava gaire sovint a la fàbrica (en aquells temps, encara, una dona dirigint s'hagués fet estrany) ho seguia molt de prop des del despatx. Fins i tot anava als viatges que es feien per veure maquinària nova i comprar-la, amb el Sr. Molas, el Sr. Martí i el meu pare (a qui el Sr. Jordi Fàbregas havia fet gerent de l'empresa); així varen venir els telers Rütis, els Saurer, la maquinària Schweiler, la Vollenweider, la Sucker, els autoclaus Adaibra, les rams Artos etc... Més tard, els setanta i vuitanta, varen venir les noves naus, els telers MAV, la Mezzera, les màquines d'estampar Buser, els Dorniers, més rams, les cuines automàtiques de colors VAN VYK, nous autoclaus de tintura en corda, la màquina de caustificar la contínua Sperotto, les tres onades d'automatització i informatització industrials i d'altres que segur que em deixo.

140

Jo vaig conèixer la fàbrica, de la qual tant parlava i tan tard tornava al vespre el meu pare, el 1955, quan un dijous, que era dia que fèiem festa (només a la tarda) al col·legi, a l'hora de dinar havia comentat que a mitja tarda hauria d'anar a la fàbrica. Jo li vaig demanar si la podia veure i em va dir que sí. A l'hora que havia de sortir del despatx jo ja estava allà a punt. Un cop a la fàbrica, em va presentar el Sr. Molas i potser també el Sr. Maurell i el Sr. Villanueva i va demanar al "pare Cuní" que m'ensenyés una mica la fàbrica. Va ser un món nou per mi, enorme i en algun lloc súper sorollós, tant és així que del que m'explicava el Sr. Cuní en vaig sentir ben poc però, com que sempre hi havia la part pràctica, les nuadores, teixidores i repassadores em van fer entendre de què anaven les explicacions. Lo bo és que entre ells i elles sí que es deien coses i s'enteni malgrat el terrabastall i el catric-catrac dels telers, sort que en aquell temps no anaven gaire de pressa ja que de proteccions auditives encara no se'n parlava.

A part d'una mica de borra de seda i Lurex, que no sé on devia anar a parar i que a mi em va semblar un tresor, em va quedar el record d'una fàbrica enorme, amb moltíssima gent, que malgrat que feien moltes coses i que les peces anaven voltant per molts llocs, s'aconseguia com per art d'encanteri entrellaçar uns fils (ordit i trama em varen dir que es deien) aconseguint uns teixits maquiíssims, de molts colors i dibuixos. Potser aquell dia se'm va encomanar el virus tèxtil.

Mentre estudiava, algun dia anava al despatx a analitzar mostres de teixits amb l'Antoni Gorges i a la fàbrica a repassar els controls programats dels telers nous i a verificar títols de fils; això anava mantenint el caliu i anava respirant aires de fàbrica. Quan m'hi vaig incorporar poc després d'acabar la carrera d'enginyeria industrial, com que ho coneixia una mica, no va ser difícil d'adaptar-m'hi; el que va ser realment difícil va ser poder traspasar una tela o barrera "invisible" pel fet de ser "el fill del Sr. Prat".

També vaig veure que a la universitat estaven molt pel món del cotó i l'estam i s'havien treballat molt poc les fibres artificials i les noves sintètiques; de la seda natural se'n parlava una mica en el llibre de matèries tèxtils del Dr. Blanxart editat després de la guerra. I a Can Fàbregas els tècnics, encarregats, contramestres, teixidores, ordidores i tintorers

(jo diria que tots els que tocaven fils i peces) en sabien més, d'aquestes matèries, que els catedràtics; no en va des de sempre s'havia treballat amb seda natural i fils molt fins de cotó, es va treballar ja al final dels anys vint el raíó. Tan bon punt es va industrialitzar la producció, a mitjans dels cinquanta ja es teixia el niló i a mitjans dels seixanta el polièster; més tard els polièsters catiònics, les microfibras, els bicomponents, en definitiva sempre s'anava un pas per endavant.

En aquella època tot estava en castellà. Malgrat tot, hi havia un argot no escrit en els llibres: els mirallets, l'escarabat, el sobrecoll, la pixota del plegador, les pipes, les coronas, l'ala de mosca, les clavilles, les burres... que fins i tot els que no el parlaven les deien en català.

Com que el tema d'organització i productivitat ja estava arrelat i funcionant molt bé, només cal recordar el *planing* dels telers que devia ocupar entre 8 i 10 m. de paret a l'oficina de producció i que resumia el pla de producció i necessitats de 3 mesos. Evidentment les "pantalles" no eren dinàmiques com l'Excel i més a més s'havien d'actualitzar a mà; en Carles Martí em va dedicar preferentment a l'entrada de màquines noves i al manteniment.

L'arribada de maquinària nova sempre era emocionant: com descarregar-la, on estacionar-la, preparar els fonaments, les conduccions de fluids, l'electricitat, com muntar-la (generalment venia personal tècnic del constructor, però l'esforç el posaven els operaris de la casa) l'encaix dels idiomes, la posada en marxa i després que tot funcionés i complís amb les expectatives previstes. La descàrrega va ser tota una evolució, havíem d'entrar els camions pel C/Berenguer III, si venia amb remolc (els tràilers no podien entrar) era un festival de maniobres al carrer (i carretera de Badalona).

A dintre només podíem descarregar amb un ternal a mà caixa per caixa, a cada una el camió s'havia de moure per posar la caixa següent a l'abast del ternal. Un cop a baix s'havien d'estacionar les caixes al pati que quedava lliure i sobre el pont de la riera no hi havia ni transpalets ni "toros", només carrilles i tubs d'acer, la força i la voluntat dels operaris... i si amb tot aquest fandango t'enganxava un canvi de torn ja tens la gent passant entre caixes, haver de fer anar el camió a l'entrada, que era més ampla que el "túnel" que només feia 3 metres.

Quan vàrem fer el trasllat de totes les màquines de la fàbrica vella a la nova de l'actual carrer Can Fàbregas, ja va anar millor. Teníem transpalets, toros i una autogrua molt estreta que passava per totes les portes i amb un utilatge especial podia transportar els telers amb pinta i tot en mitja hora d'un lloc a l'altre.

Al cap de dos anys, per més que volguéssim, ja no es podia créixer dintre dels edificis existents i ja s'estava gestant l'associació entre altres empreses sederes que al final només va quallar amb la fusió amb Batlló SA fent SEDUNION. Aleshores ja va ser el moment d'ampliar i com que a Mollet hi havia un gran terreny disponible on només hi havia la "fàbrica nova" feta pel Sr. Jordi Fàbregas, es va decidir unificar tota la producció i distribució a Mollet i construir naus noves de més de 20.000 m².

Es va començar per l'estampació, que va venir sencera de la fàbrica de Batlló de Sta. Perpètua, i després varen anar venint els telers, els tints i acabats, magatzem i oficines de les naus velles del C/Berenguer III. L'encaix de les dues empreses, el 1973, no va ser traumàtic, però tampoc fàcil, ja que hi havia dues maneres molt clares de fer les coses i també personal redundant a tots nivells. Això va donar inicialment duplicitat de càrrecs a nivell directiu i tècnic i a nivell operari un desencaix amb les innovacions i mètodes més moderns. Fins a finals de 1975 en què es varen acabar les obres d'ampliació, com que hi havia produccions a Sta. Perpètua, a la fàbrica vella i a la supernova, es va mantenir aquesta mica de garbuix. Però amb tot ja unificat i aprofitant un "pla de reestructuració tèxtil" es varen incentivar les baixes més adients, de manera que jo penso que ningú va plegar a disgust i a partir d'aquell moment va ser tot més fàcil ja que tothom s'havia acostumat a les noves maneres de fer.

Els inicis dels anys vuitanta varen ser de fortes crisis socials, fruit dels canvis polítics. Sovint hi havia vagues i de vegades d'un dia per altre; metro, autobusos, metall, construcció, trens, avions, metges, funcionaris... i per què no, del tèxtil. Evidentment, en algunes ocasions va parar la fàbrica, però només les estrictament necessàries per demostrar el

poder sindical al país. Això ho marcava la presència a les 6 del matí del corresponent “piquet informatiu” a la porta de la fàbrica. No recordo, ara després dels anys, cap vaga per motius propis de Sedunion; considero que hi havia molt bona gent amb el seny necessari, líders molt raonables i directius flexibles i comprensius. Ara amb el temps recordo més les discussions per si la prima de telers era la que tocava o no; si 30 telers eren massa o que amb 24 no sortia la prima, si a l’estiu als acabats hi feia massa calor, si el sabó per rentar-se les mans era poc cremós o perfumat, per si calia posar un altre “polispast” per bellugar les peces, si els draps d’eixugar les mans estaven bruts o no (batalla que es va acabar en donar dues tovalloles amb l’anagrama de Sedunion a cadascun, potser algú encara en fa córrer alguna per casa seva).

Des del 1987 vaig estar al càrrec dels tints i acabats i algun temps també dels estampats. Va ser tot un món nou. De fet, la química feia quasi 20 anys que no la tocava i això és el que era la casa: adaptar-se amb plasticitat als canvis per fer front a les noves realitats. Aquí vaig comptar amb la magnífica col·laboració de Francisco Segura i dels encarregats de les seccions. En aquest temps ja estàvem treballant amb les microfibras, els processos de caustificat, el rongent alcalí, els cresponats amb polièster...

Les angúnies i alegries hi varen ser aquest temps, com a tot arreu, però no voldria deixar de recordar que els anys noranta hi va haver una sèrie de situacions punyents, difícils i luctuoses: la mort de sobte de l’Antoni Gorgas, dissenyador tèxtil, la ràpida mort del segon marit de la Sra. Inés Guardiola, en Paco Godia, que en tot moment li havia fet costat amb la seva gran experiència industrial, la greu malaltia del Sr. Tomàs Batlló que el va apartar de la direcció de Sedunion i la sobtada mort del Sr. Vicenç Ventura, que era el director de fàbrica.

Amb tot això estàvem en plena crisi del 94 i en ple declivi industrial del país. Potser hi varen haver més coses i situacions no desitjades, però jo no ho vaig viure, ja que a finals del 96 vaig marxar i no vaig veure el tancament definitiu.